

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

33786

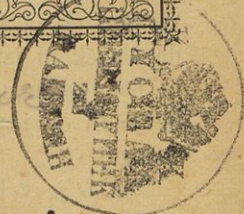
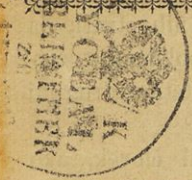

33786

33/86, II, B, 6, 10

80 p. 4

Obresti*)

v socijalnem oziru.

Spisal Ivan Belec.

„Boj za obstanek“ je vrhovno načelo v vnanji prirodi, trdijo prirodoslovci. Boj za obstanek je povod vednemu napredovanju: slabotne živali, rastline in menda tudi rudnine zginjajo in na njih mestu in ob njih troških se prikazujejo nove, popolnejše. In večjidelj vsi prirodoslovci, ki niso na krščanskem stališči, trdijo ali vsaj mislijo, da se je tudi človek po tem potu razvil iz živalstva in da se torej človek od živali loči le po večji dovršenosti. Ta satanski nauk namreč, da je človek žival, je postal že tako

*) Da mi ne bo treba vedno navajati raznih narodnogospodarskih pisateljev, povem precej tu, da sem se najbolj oziral na spise barona Vogelsanga, dr. Ratzingerja in dr. Scheicherja. Ne sramujem se omeniti, da sem semtertje kacih par stavkov kar naravnost prevel, ker vem, da se pri marsikateri stvari vedó drugi veliko bolje izraziti od mene. Zategadelj menda spis še ne izgubi svoje relativne izvirnosti. Kar bom pa o tako imenovanem „čistem dobičku“ napisal, pa še nikjer nisem čital, to bo izvirno.

Pisatelj.

moderen, da je vse živahno ploskalo, ko je prošli mesec prof. dr. Zuckerkandl v svojem prvem slovesnem predavanji na dunajskem vseučilišči rekel, da človek ni iztrgan iz zveze organskih stvari, da ni po posebnem stvariteljnem činu poklican v življenje in da je v zgodovinski kontinuiteti z drugimi stvarmi.

Ako je v boji za obstanek nastal človek, ako se on bistveno ne loči od živali in ako v vsej prirodi velja boj za obstanek, je pač dosledno, da se človek v vsem svojem dejanji in nehanji ravna po tem pravilu. Zato ni čudno, da se nam v vseh liberalnih narodno-gospodarskih razpravah preslavlja boj za obstanek ali konkurenčni boj kot nekaj tacega, kar je samo ob sebi umevno. Naj se pusti vsacemu na svobodno voljo v konkurenčnem boji zavzemati ono mesto, ki se mu najugodnejše dozdeva; ako ima eneržijo, razum in moč, dospel bo do bogastva, ako pa nima teh lastnosti, zadovoljiti se bo moral s ponižno, službujočo vlogo. Pogoj za pridobivanje bogastva so tedaj dobre šole in take društvene razmere, ki svobodnega gibanja ne motijo. Zato tudi sedanja „vednost“ zahteva veliko šolsko omiko, in da bo vsak mogel svojo omikano eneržijo kazati in razvijati, popolno svobodo v konkurenčnem boji. Kolikor svobodnejša je konkurenca, kolikor svobodnejše je delo in njegovo izbiranje, kolikor manj je privilegijev, toliko gotoveje odločuje le sposobnost pri pridobivanji blagostanja. V svobodnem gospo-

darskem boji so najspodobnejši, ki zmagajo, in nesposobni, ki omagajo. Nikomur naj se ne zapira pot do bogastva, sijajnosti in dostojanstva; ako omagaš, dokazal si, da zmage nisi vreden. Priroda se bojuje na strani sposobnih; nesposobnega ne smeš vleči iz pogina, ako hoče družba napredovati.

Ta liberalna narodno-gospodarska teorija provzročuje z neizprosno logiko, da si na eni strani posamezni kopičijo neizmerno bogastvo in da se na drugi strani ogromna večina pogreza v neizmerno revščino. V samopridnem konkurenčnem boji ne zmaga ni npravstvena prizadevalnost, ni idealna moč, ni duševna plemenitost in omika, niti produktivna sposobnost, niti produktivno delo, nego kapitalova moč, ako jo podpirata zvijačnost in oderuštvo. Tedaj dobiva gospodstvo kapital, to je reč, surova naravna moč v zvezi z duševno in npravstveno brutalnostjo. Ta konkurenčni boj ne pozna družega namena, nego pridobivati si denar. Vodilo, ideja, mera kapitalističnemu gospodstvu je edino le dobiček. Kapital živi od dobička, hrepeni po dobičku, in dela le za dobiček. Vse delo in vsi delavci so v kapitalistovih očeh le orodje, s katerim se dobiček dela. Idealnega prizadevanja ne pozna, zanj imata vednost in umetnost le toliko vrednost, kolikor služita sebičnosti in pohlepnosti.

Popolno nasprotno temu je pa narodno gospodarstvo na krščanskem stališči. Tudi nam velja boj za obstanek, pa ne kruti boj z bližnjim — ampak

pošteni boj s naravo. Trnje in osat bi nam zemlja rodila, ako bi se ne borili ž njo v potu svojega obraza s telesnim in duševnim delom. Vsakdo ima dolžnost delati; kdor more delati in ne dela, ni vreden, da je na svetu; kdor ne dela, naj tudi ne jé! Dohodki, ki je človek dobiva s svojim delom, mu ne smejo biti namen, ampak le sredstvo za ohranjenje telesnega življenja in za duševno popolnjenje. Ker je pa človek društveno bitje — animal sociale —, ker more le v družbi priti do razvitja svojih telesnih in dušnih moči in ker je v vsem svojem bitji navezan na družbo (rodovino, občino, narod, državo), zato mora tudi družbo po svoji moči podpirati. Vodita ga pravičnost, da nikogar ne stiska, in ljubezen, da bližnjemu v stiski nesebično pomaga. Ne muči ga skrb za prihodnjost, ne spravlja si bogastva na kup, ker vé, da mu bo On, ki ptiče hrani in cvetice oblači, dal vsega potrebnega, ako bo le svoje dolžnosti spolnjeval. Kdor dela samo zarad dobička, je po njegovem mnenji podel kruhoborec, in kdor bližnjega odira, je hijena v človeški koži.

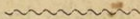
To so krščanska narodno-gospodarska pravila. Kjer se po teh ravnajo, tam ni dosti bogatinov niti dosti revežev, tam je delo v časti in tam se ljudstvo zadovoljno živi ob svojem trudu.

Kaže se nam tedaj alternativa: kapitalizem, veleč, zatiraj svojega bližnjega v konkurenčnem boji zaradi lastnega dobička, in krščanstvo, veleč: delaj v potu svo-

jega obraza iz ljubezni do Boga in do bližnjega.

Veliko se je že po slovenskih časnikih pisalo zoper kapitalizem ali o tem, kar je glavni steber kapitalizmu in diametralno nasprotno krščanstvu, namreč o osvojevanji tujega imetja pri posojilnem prometu ali o obrestih se ni skoraj nič pisalo. Vse, kar bi se proti kapitalizmu ukrenilo, bilo bi le navidezno sredstvo. Kapitalizem se še danes rad vsemu odpové in vam vse privoli, ako mu le obljubite, da se obresti ne bode nikdar dotaknili; njemu je pri srcu le dobiček in največ dobička dobiva iz obresti, za vse drugo mu je toliko mari, kakor za lanski sneg. Dokler bodo obresti, toliko časa bo kapitalizem pridno napredoval v svojem nihilizmu.

Sicer je vprašanje o obrestih po mojih mislih pred vsem bogoslovsko vprašanje. Ali političen dnevnik ni zato, da bi se v njem bogoslovska vprašanja razmotrivala, in v tem slučaju tudi treba ni. Pisal bom najbolj o tem, kak vpliv imajo obresti v socialnem oziru. Ker zdaj še nikakor ni čas zato, da bi se obresti odpravile, zato ima ta spis le akademično vrednost. Dokler ljudje ne bodo spoznali pogubnosti obresti, toliko časa se kapitalizmu ne more nič žalega storiti. Ta spis bodi prispevek k razširjanju tega spoznavanja.

I.

Imetje bližnjega se osvojuje na štiri načine, od katerih se dva vedno vjemata. Tatvina in goljufija se vršita zvijačno, skrito; rop in lihva pa po sili, javno. (Za osvojevanje tujega imetja v posojilnem prometu je prikladneje rabiti besedo „lihva“ kot oderuštvo, ker poslednje znači sploh vsako osvojevanje tujega imetja, najbolj pa po goljufiji in lihvi. Pri tej priliki naj omenim, da bi bilo dobro, ko bi razločevali med „mutuum“ in „commodatum“ in za prvi pomen rabili besedo zajem, za drugi pa posojilo; ali beseda „posojilo“ za „mutuum“ se je že juridično in parlamentarno tako udomačila, da ni upanja, da bi se kedaj odpravila.) Ropar se opira na svojo fizično moč, pri lihvi pa odira v gospodarstvenem oziru močni slabega. S tatvino in ropom se osvojuje tuje imetje v vsaki obliki, le v prometu ne. Ako se zvrši osvojenje v prometu s skrivno zmotnjavo ali zvijačo, je goljufija; ako se pa zvrši z očitnim odiranjem, je pa lihva. Pri goljufiji in lihvi je osvojevanje tujega imetja po menjevalni pogodbi bolj zagrneno in ne tako očitvidno kot pri tatvini in ropu, pa baš zategadelj toliko nevarnejše. Tatvina in rop sta bolj pri priprostih ljudeh v navadi, goljufija in lihva pa bolj pri rafiniranih in prebrisanih.

Lihva se mora istotako kaznovati kot goljufija, tatvina in rop. Naši potomci se bodo čudili, kako

je mogla tako imenovana „vednost“ tako daleč zaiti, da je ravno najnavadnejši, najnesramnejši in najnevarnejši zločin proti imetju proglasila nekaznjivim. Pa to še ni bilo zadosti; več desetletij se je osvovevanje tujega imetja v posojilni obliki proslavljalo za najsvetejše pravo vsacega posameznega. Preskrbeti si, kar je mogoče, največji dobiček, mora biti vsacemu dovoljeno, pravili so sofisti, uničujoč npravstveno podlago v gospodarstvenem življenji.

Lihva je dobiček, ki ga ima posojevalec od posojila. Uže po natornem pravu je posojilo brezplačna pogodba; ko upnik denar posodi, preide denar v popolno last dolžnikovo in zato od rabe denarjeve ne more nič zahtevati, ker denar ni več njegova last. Obresti so dohodki brez dela, jemanje tujega zaslužka. Pomenljivo je, da naš prosti narod nima za lihvo družega imena kot najsramatnejše, namreč oderuštvo. Ime „obresti“ v navadnem pomenu tudi ni med narodom dosti znano; mislim, da še pri Gutsmanu to ime znači lihvo in to se mi zdi prav primerno, saj so po natornem in cerkvenem pravu vse obresti lihva. Pač pa pozna narod besedo „obresti“ v drugem in sicer ne baš lepem pomenu, ko pravi: kako si pa išče obresti, to je, kako si pa išče, da bi ga kdo dobro oštel ali naklestil.

Posojilo samo na sebi je brezplačna pogodba, zato je krivično, ako se poleg posojilne pogodbe napravi še druga pogodba, v kateri se izgovoré

obresti. Upnik se zavaruje, kolikor je v njegovi moči, zoper vse nevarnosti; dolžnika pa zaveže, da mu bo ob določenem obroku vrnil kapital ter plačal obresti in sicer tudi tačas, ko bi dolžnik ne bil dobil nikakeršnih obresti, in še celo tačas, ko bi bil i kapital zgubil. To ni tedaj samo proti ljubezni, nego tudi proti pravici, ker pravičnost tirja enakost, da se namreč nevarnost med upnikom in dolžnikom enako razdeli. Ali upnik hoče imeti dobiček od svojega denarja brez skrbi in nevarnosti, vsa skrb in nevarnost se kolikor mogoče zvali na dolžnika. Pravičnost pa zahteva, da dobi pričakovani dobiček samo isti, ki mora nevarnost sam nositi. „Za denarno posojilo (samo na sebi) obresti jemati“, pravi sveti Tomaž, „je smrten greh. To jemanje obresti ni zategadelj pregrešno, ker je prepovedano, ampak je zato prepovedano, ker je samo na sebi pregrešno: nasprotuje namreč natorni pravičnosti.“

Papež Benedikt XIV. pravi v buli „Vix pervenit“: Vsak dobiček, ki presega posojeni kapital, je nedovoljen in lihvarski. Greh ostane, če tudi dobiček ni prevelik, ampak le majhen, če tudi oni, od katerega se ta dobiček tirja, na podlagi posojila ni reven, ampak bogat, če tudi misli dolžnik denar porabiti najkoristneje v pomnoženje svojega imetja, bodisi, da si kupi nova posestva, bodisi v dobri trgovini. Posojilni zakon obstoji v enakosti posojene in vrnene vsote. Zato nasprotuje oni očitno proti temu zakonu, ki si predrzne, kedar je to ravnotežje

zopet ustanovljeno, še več tirjati na podlagi posojila od onega, ki mu je že z enakostjo svojega povračila zadostil.

II.

Da so obresti zoper pravičnost, je tedaj čisto natoren nauk, ali vendar ga mi težko, težko umevamo, ker je vse naše življenje v sedanjem stoletju kapitalistično okuženo. Kakor si moramo silo delati, ako si hočemo misliti, da se zemlja suče in da je solnce mirno, ker to popolno nasprotuje našim očém, tako si moramo silo delati, ako si hočemo misliti, da mora biti posojilo brez obresti, ker to nasprotuje vsem našim običajem. Na kmetih so v nekaterih krajih prav usmiljeni ljudje; v potrebi dobi vsak brezplačno na posodo orodje, žito, vprežno živino, a pri denarnem posojilu morajo biti obresti. Mi si razven onih reči, ki nam naravnost služijo v živež, razveseljevanje in vzgojo, nobene stvari brez obresti misliti ne moremo. Koliko ima vrednosti njiva, travnik, gozd, tovarna, stroj? Toliko, kolikor prinaša na leto tako imenovanega „čistega dobička“. Čisti dobiček nam pa pomeni toliko kot obresti in po obrestih se izračuni vrednost. Recimo, v posestvenem listu je zapisano, da prinaša neka njiva 20 gld. čistega dohodka; tedaj je ta njiva vredna 400 gld., ker so pri nas 5⁰/₀ obresti v navadi. Ko bi se pa obresti znižale na 2¹/₂⁰/₀, bila bi pa njiva vredna 800 gld. in ko bi poskočile na 10⁰/₀, bi se pa njivna vrednost znižala na 200 gld.

In vendar daje njiva ravno toliko živeža ljudem ta čas, ko so obresti po 10%, kakor kedar so po $2\frac{1}{2}$. Natorna vrednost njive je tedaj vedno ista, zakaj se pa denarna njivna vrednost tako zelo spreminja? Zato, ker se denar ne rabi v ta namen, za kateri je odločen.

Nekdo bi v oporoki volil za kak dobrodelni namen tisoč gold. (to bi ne bilo nič nenavadnega) s pristavkom, da mora ta vsota biti tisoč let obrestonosno (če je le mogoče po 5%) naložena in da se stoprv potem smejo začeti rabiti obresti ali pa tudi glavnica. Ta pristavek bil bi pa že malo čuden, ker semtertje se že čita v časnikih, da kdo zapusti denar z naročilom, da se pred 50 ali 100 leti ne smejo rabiti ni obresti ni glavnica, ali za 1000 let se še ni nikjer čitalo. Ko bi navaden filister slišal o tej oporoki, bi si mislil, ta je imel že svojo muhe, ali vprašanje, se li more pokojnikova želja realizovati, bi mu še na misel ne prišlo; saj je navada, da se po hranilnicah puščajo glavnica in obresti po več let naraščati. A poskusimo z računom. Ako se naloži tisoč gld. na obresti po 5% in se obresti ne jemljó, podvoji se glavnica prej ko v petnajstih letih, ali zaradi lagljega računa recimo, da se v petnajstih letih tisoč podvoji. Tedaj bi bila v petnajstih letih dva tisočaka. V družih petnajstih letih bi bilo že štiri tisoč. Čez 45 let bilo bi osem, čez 60 let 16, čez 75 let 32, čez 90 let 64, čez 105 let 128 tisoč. Ali zaradi okroglega števila recimo, da bi bilo v sto letih sto

tisoč. Tedaj bi se tisoč gld. v sto letih stokrat pomnožilo. V drugem stoletji bi se bilo teh sto tisoč zopet stokrat pomnožilo, bilo bi deset milijonov. Koncem tretjega stoletja bila bi milijarda. In koncem tisočletja bi bilo toliko trilijonov, da bi vsa zemlja, ko bi bila tudi iz samega zlata, ne bila toliko vredna. Koliko škode bi imel svet, ko bi se tisoč gld. precej uničilo in koliko koristi more imeti? In vendar more ta relativno neznatna vsota prav po zakonitem potu ves svet pogubiti. O grozovitna, nesramna denarna rodovitnost, izvirajoča iz človeške lakomnosti in lahkomišljenosti!

To je strogo matematični dokaz za nenaturnost in pogubnost lihvarsko. To je argumentum ad hominem. Kdor ne more nobenemu drugemu dokazu verjeti, temu mora pritrditi, ako le še ni vseh misli dal v najem. In ljudje se čudijo, zakaj se na eni strani tako rapidno bogastvo množi, na drugi strani pa proletarijat. Po čisto naturnem potu, namreč po nenaturnih obrestih. Dokler se obresti ne odpravijo, toliko časa se bodeta bogastvo in proletarijat vedno množila, dokler ne bo imela peščica obrezanih in neobrezanih oderuhov vse zemlje v svoji lasti. Se vé, najbrže bi pa prej prišla strašna maščevalna revolucija, kakeršne še svet videl ni. Kdaj se bo to zgodilo, ne vemo in tudi ne maramo ugibati, ali zgodilo se bo gotovo, morebiti še prej ko si mislimo.

III.

Koliko so že obresti stare? Ko je sveti Ambrož nekdanj ostro pridigoval zoper lihvo, so se ljudje nevoljno popraševali: „Kaj pa ima škof zoper posojevalce? Je-li to kaj novega ali posebnega? Ni-li posojevanje že dosti stara reč? Vsi naši predniki so tudi tako delali.“ Sv. Ambrož je pa odgovoril: Pač je res, da je posojevanje staro, pa tudi greh je star, tako star kakor človeški rod. Kristus je pa prišel položiti nov temelj, rešiti nas greha in zadolženja.

Ko je krščanstvo prenovilo zemlji obraz, vzela se je lihvarjem patent; tudi svetni vladarji sploh niso obresti dopuščali. Da so pa nekateri lakomniki na skrivnem obresti jemali, je gotovo, ali neizmerno velik razloček je v tem, so-li obresti zakonito dovoljene ali ne. Ako država dopušča obresti, je ravno toliko, kakor bi dopuščala goljufijo. Zakaj pa dolžnik obeta obresti, pravijo nekateri, ali zakaj se je pa ogoljufani dal preslepariti? Da, nihče se ne dá rad ogoljufati, pa tudi obresti nihče rad ne plačuje, ali sila kola lomi. Nekako obdobi verske „reformacije“ se je pa lihva jela dovoljevati. Akoravno je bila v svojem delovanju zelo omejena, je imela vendar tako očitno pogubne nasledke, da se je morala večkrat preklicati. Francoska revolucija je pa popolnoma odpravila vse privilegije, ki so lihvarjem ovirali zlato svobodo.

Prihodnje leto bo stoletnica francoske revolucije in ob enem stoletnica lihve; francoski republikanci bodo stoletnico slovesno slavili, no morda pa tudi lihvarji ne bodo zaostali.

Pri nas v Avstriji se je pa stoprv 1848. leta dala lihvarjem neomejena svoboda; imeli so že prej veliko svobode ali vse še ne. Več let ni bilo v kazenskem pravu za lihvo nobenega prostora. Ali, ker so nekateri lihvarji tako pridno odirali, da so na leto dobivali po sto ali še več odstotkov, se je početkom Taaffejeve dôbe napravil prav nedolžen zakon zoper lihvo. V tem zakonu se v dolgih stavkih mešajo znaki, katere ima lihva, z znaki, ki so bolj goljufiji nego lihvi podobni. Poslanska zbornica je določila 10% kot obrestni maximum ali gosposka zbornica je tudi to določbo skoraj popolnoma zavrgla. Med drugimi znaki je omenjeno, da je lihva, ako si upnik izgovori „neprimerno velike koristi (vorthteile).“ Ali kedaj so koristi neprimerno velike, o tem molči zakon in vendar bi bilo to sodniku bolj potrebno vedeti kot vse druge določbe.

IV.

Dokler dobiva posameznik le toliko obresti, kolikor jih potrebuje za svojo lastno konsumcijo ali sploh za življenje, je zlo še majhno. S tem se le en človek z dušnimi in telesnimi močmi postavi izvan produkcije. Ker pa mora svoje brez dela pridobljene dohodke izdajati, prihajajo ti dohodki iz

druge roke h kateremu-koli producentu in postajajo tako koristni. Gospodarstveno kroženje se vrši dalje. A, če se obresti ne morejo več povživati, če se zopet kapitalizujejo, to je, zopet na obresti nalagajo, mora se s časoma v eni roki nabrati taka denarna množina oziroma toliko obrestnih titulov, da se svetovno ravnotežje moti. Ker se te obresti nikdar v konsumpcijo, v promet ne vračajo, je njih vpliv podoben razjedajočemu raku na človeškem telesu. Oné odtegujejo gospodarstveno kri in zato nič ne dajó. To je konečni razvitek obrestnega gospodarstva.

V tem, so li obresti po 5% ali pa po 2%, ni bistvenega razločka. Tudi pri najnižjih obrestih bi se razvijalo isto zlo, samo bolj počasi.

Tako je denar v največjo pogubo človeštvu, ker se ne rabi po svojem namenu. Voda in ogenj sta koristna, da, tako potrebna, da bi človek brez njiju niti živeti ne mogel, a ako se po zanikrnosti ali hudobnosti človeški napačno obračata, preminjata se v povodenj in požar, uničujoč delo pridnih rok in privedujoč ljudi na beraško palico. Denar ni nezogibno potreben, brez njega bi mogli ljudje živeti; denar sam na sebi nima nikakeršne vrednosti, on dobi svojo vrednost, svojo korist še le v prometu. Denar ima namen olajšavati medsebojno menjavanje pridelkov in izdelkov, olajšavati promet. Denar ima svojo veljavo le v prometu, njemu je edini namen biti menjevalno sredstvo; denar nima rodovitnosti.

Navadni ugovor zoper denarno sterilnost se glasi: Za denar lahko kupim hišo, njivo ali kaj drugega in to bi mi donašalo na leto toliko in toliko čistega dobička, tedaj mi mora ali more tudi denar dajati čist dobiček ali obresti.

Temu odgovarjam: čisti dobiček je nesramna kapitalistična izmišljotina, katere narava ne pozna. Da bi pa to mogli umeti, predstavimo se za trenutek v idejalno stanje. Mislimo si, da bi ne bilo obresti, da bi se zemljišče, pridelki in izdelki rabili v namen, v kateri so odločeni. Vsaka stvar ima toliko veljave, kolikor človeštvu ali človeku koristi. Ljudje bi v potu svojega obraza pridno delali, puščava in močvirje bi se izpremenilo v rodovitno zemljo. Kolikor bolj pridno bi se obdelovalo, toliko več bi bilo sadu in toliko manj truda v prihodnosti. Kaj bi bila posledica temu? Ljudje bi si laglje pridobivali svoj vsakdanji kruh, več bi se jih lahko popolnoma posvetilo duševnemu delu in človeški rod bi se množil. A tako imenovanega čistega dobička bi ne bilo nič. Kaj bi pomagalo ali kako korist bi imelo, kopičiti pridelke in izdelke, ki bi presegali konsumcijo, ki bi se ne mogli použiti? In ker so vsi pridelki in izdelki odločeni človeku v konsumcijo in ne v kopičenje, bilo bi protinatorsko je kopičiti, ker bi bili kmalu slabejši in bi se sčasoma sami uničili. Volja božja je, da se vedno trudimo in molimo za vsakdanji kruh in ne da bi si nabirali

zakladov, katere molj in rija snesta. Kje je torej v natori prostor za čisti dobiček?

Marsikdo bi pa prav razumno in varčno ravnal in bi prideloval več kot potrebuje za svoje opravke. Moral bi tedaj svoje odvišne pridelke razdati ali pa prodati. Kaj tedaj z denarjem? Denar, dokler je na kupu, nima nobene vrednosti; mora ga torej izdati ali v dobrodelne namene (v občo korist) ali pa v svojo in svoje rodbine korist. Recimo, on bi ga obrnil v poslednje, zboljšal bi si zemljišče in pahišje. S tem bi on koristil rokodelcem in sploh delavcem, ker bi jim dal zaslužek in koristil bi sebi in človeški družbi sploh, ker bi isto zemljišče več sadú obrodilo. Zemljišče se pa dá le do gotove stopinje zboljšavati, kaj pa potem z onim denarjem, ki se ne more več na domačem zemljišči produktivno rabiti? Dal bi ga v doto otrokom, ki se na druga zemljišča poženijo ali pomožé, da se tudi tam rabi po enacem namenu. In ko bi otroci in njih potomci ravnali po očetovem zgledu, bila bi cela občina in okolica v par stoletjih prerrojena, postala bi cvetoča.

To je namen denarju. Na ta način denar nikomur ne škoduje, pač pa neizrečeno koristi občemu blagostanju. Kje je pa čisti dobiček? Ni ga nikjer. Kar ljudje denarja dobé, ga tudi izdajo. Denar kroži vedno kakor kri po človeškem telesu in s tem se oživi promet in kar je s prometom v zvezi. Dobiček je pač in sicer jako velik za posamezne in sploh za

človeško družbo, ker je zemlja izpremenjena v podobno raja in ker si ljudje veliko lažje svoj kruh služijo in svojega duha blažé; ali na kupu ni nič, tako imenovanega čistega dobička ni nič.

V.

Kaj pa, ko bi kdo, ki ima za se in za svojo rodovino dovolj veliko zemljišče, denar kopičil in bi potem kupoval druga zemljišča? Sebi bi, ako prav premislimo, nič ne koristil, ker je imel prej že dosti zemljišča, človeški družbi pa veliko škodoval, ker bi toliko družinam vzel stalno podporo. Denar, ki ga pri družih ljudeh zaslužimo, moramo ga tudi ljudem dati nazaj zaslužiti. Kdor pa denar kopiči ali drugim njih posestvo odkupuje, ravna proti človeški družbi, protinatorno. Da mislim s tem le kopičenje in nakupovanje izvirajoče iz lakomnosti, ume se tako.

Ker je zemlja odločena v to, da se na njej človeštvo z delom živi, zato mora vsak človek kolikor toliko pravice imeti do zemlje, dela in zaslužka. Ker je pa posamezni človek minljiv, zemljišče pa relativno neminljivo in ker je človek skoraj v vsem svojem bitji odvisen od rodovine, ki je neminljiva, zategadelj mora zemljišče biti rodovinsko. Ako je zemljišče absolutno privatna last, more jeden sam lahkomišljenec vso svojo sedanjo in prihodnjo družino pahniti v revščino in peščica lakomnežev ima priložnost polastiti se celega kraja.

Zato je bilo tudi v srednjem veku zemljišče rodovinska last in v zadruzi je dobival obrtnik delo, pošten zaslužek in brambo zoper nesramno konkurenco. Ker ni bilo obresti in ker se posestva niso mogla niti zadolževati niti nakupavati brez posebnega vzroka, zato tudi ni bilo pravega nagiba za lakomnost, zato se je denar obračal v pravi namen. S tem pa nikakor ne trdim, da je bilo v srednjem veku v socialnem oziru vse dobro in nikakor ne želim, da bi se srednje-veške institucije nepremenjeno prestavile v našo dōbo. Obleka se izpreminja po času in okoliščinah ali srednjeveška glavna socialna načela, ki niso druzega kot praktična npravstvena načela, morajo ostati vedno nepremenljiva.

Zakon nature je tak, da se mora vse, kar se izdá in porabi, na kak način nadomestiti. Ti si iz gozda drv navoziš, in gozd dobi po zraku in vodi novih snovi, da more zopet novo drevje rasti. Nove snovi pa dobiva le v omejeni meri; tedaj, ko bi ti več izsekal, kakor si gozd more nadomestiti, opešal bi gozd. Z njive pa hočeš več dobivati, kakor si njiva sama more nadomestovati, za to jej pomagáš z gnojem. Naše telo porabi za gibanje in gorkoto snovi, ki si jih nadomestuje s hrano in dihanjem; ako pa ne dobiva zadosti hrane ali je zavolj slabosti kacega uda ne more zadostno prejemati, začne hirati in poslednjič umrje. Ravno taka je z vsakim ekonomičnim faktorjem. Ako se na zem-

ljišči, pri obrtu, v deželi ali državi več porabi ali izdá, kakor se more nadomestiti, dotični faktor peša in se polagoma uniči. Kje je tedaj prostor za čisti dobiček?

VI.

Kar se na zemljišči ali v deželi izdá, mora se po menjevanji, po prometu zopet nadomestiti v isti vrednosti. Zato se mora ves davek na kakov način koli zopet vračati v dotično deželo, v dotični kraj. Zato je z ekonomičnega oziroma socijalnega stališča federalizem ali avtonomija edino priporočljiva upravna oblika. Med vsemi evropskimi državami je centralizem najbolj razvit v francoski republiki. V Parizu so koncentrovane skoraj vse upravne in vojaške oblasti, provincijalna mesta nimajo nikakeršnega pomena ali vpliva. Davek se iz najbolj oddaljenih krajev pošilja v Pariz, in oni, ki se ob davkih živé, kupujejo na pariškem trgu, kateri večjidel le mesto in okolica preskrbljujeta z izdelki in pridelki. Zato glavno mesto raste, število kmetškega prebivalstva se pa razmeroma vedno manjša. Pa mesto ne bo moglo več dolgo rasti, ako ne pride kak samodržec in ne priklopi kacih novih afriških naselbin za izsesavanje. Velika mesta so produkt centralizacije oziroma izsesavanja, ona so vodene glave, v katerih zastaja državna kri.

Ako kapitalisti trdijo, da prinaša vsak ekonomični faktor čisti dobiček, da se sme torej zado

ževati in da se morajo od dolga obresti plačevati, je toliko, kakor bi se reklo, da se sme več izdati, kakor se more nadomestiti. Pri marsikaterem zemljišči ni ta protinaturnost vselej tako očitna, ker gospodar iz svojega delavskega ali postranskega zaslužka plačuje obresti, to se pravi: njegova družina ima prepičlo in preslabo hrano, ali pa preveč dela, bodisi da ima kak obrt ali kako postransko delo, ki ni z zemljiščem v nikakoršni zvezi. Ali mislimo si dve vasi, ki imata tako dobro obdelano polje, da se skoraj ne dá zboljšati. V prvi vasi bi ne imeli niti bogatinov, niti dolžnikov, v drugi vasi bi tudi bogatinov ne bilo ali ljudje bi bili mestni hranilnici vsako leto tri tisuč goldinarjev obresti dolžni. V prvi vasi bi pri navadnih razmerah ljudje sploh nič ne obogateli, v drugi vasi bi si morali pa ljudje povsod pritrjavati, ali ker ima pritrjavanje gotove meje, treba bi bilo kmalu novega posojila in z novim posojilom bi prišle nove obresti in to bi se ponavljalo, dokler bi ne bilo vse do zadnjega krajcarja zadolženo.

Sodeč po zemljiškem davku, so vsa zemljišča na Kranjskem vredna nekako sto milijonov. Tedaj prinašajo, ako po kapitalistično govorimo, vsako leto pet milijonov čistega dohodka ali dobička. Čisti dobiček pa ne more biti družega, kot to, kar se na zemljiščih več pridobiva, kakor se potrebuje. Tedaj bi kranjska zemljišča, oziroma kranjska dežela shajala, ko bi teh pet milijonov kamorkoli

pošiljala. Recimo, da bi ne imela družega dolga kot 50 milijonov pri Rothschildu v Parizu ali pri Bleichröderji v Berlinu in obresti bi bilo poltretji milijon. Ta poltretji milijon bi se vsako leto pošiljal v Pariz ali Berlin, od koder bi se nikdar na Kranjsko ne vračal, razven, ko bi nam upnik v svoji dobrotljivosti ne pripomogel dolg zvišati. A zdaj je vprašanje, kje bi pa dobivala dežela vsako leto poltretji milijon, ki bi jej bil odveč, da bi ga lahko na tuje pošiljala? Treba bi bilo čarati, ali pa na ljubljanskem barji zlate rudnike odkriti.

Prav ravno taka je, ako so upniki v deželi, oziroma v državi in sicer zato, ker le eden del obresti, ki jih dobivajo, obračajo za-se, dajaje jih nazaj v produkcijo, eden del pa dajo zopet na obresti in s tem se produktivnemu stanu zopet obresti pomnožé. Novo posojilo produkcijo za nekaj časa omami, ali ko je treba plačati nove večje obresti, ko prej še manjših ni mogla, pride razočaranje. Vse obresti, ki jih upniki ne obračajo v svoje potrebe, ampak v zopetno obrestno posojilo, bi producentom manj škodovale, ko bi se sproti metale v morje.

Ko bi bil res čisti dobiček, ali bi bili mi bogati! Pri zemljiščih bi dobili vsako leto pet milijonov, pri obrtu in trgovini pa tudi kak milijon, če ne več. Koliko bi imeli v sto letih? In Kranjska je še revna dežela v primeri z drugimi. Kaj bi bilo na celem svetu? S početka bi bilo že

dobro, denarja bi imel kmalu vsak dosti, ali pozneje, v nekaj stoletjih, bi več ne bilo prijetno, ker bi se toliko denarja nabralo, da bi bili ljudje vedno v strahu, da bi zemlja pod denarno pezo ne zgubila ravnotežja in se vsi ne prekopicnili v vesmir.

Lepo piše v tem oziru sv. Ambrož: Denar presega zajce v rodovitnosti; nobena rastlina, nobena žival se ne more primerjati v rodovitnosti s posojilom, ki precej v prvem trenutku rodi in potem vedno večjo rodovitnost razodeva. Vse kar raste, ima mejo v svojem razvitku in neha rasti, le denar se vedno razrašča; kmalu presega na velikosti izvirno glavnico in sploh nima nobene mere ne meje. Vedno raste denar, nikdar ne počiva njegova pridobivalna moč, denarni dobiček ne pozná odmora. In baš ta cerkveni učenik primerja posojilo z morjem, ki v divjem kipenji poteguje vaše tuje posestvo, ne da bi bilo kedaj napolnjeno. Ali morje je marsikateremu v dobiček, lihvar pa vsacemu v pogubo.

Kaj pa, se li ne sme nikdar z denarjem zaslužek iskati? Pač, daj ga v promet, začni to ali ono, za kar imaš večjo sposobnost in utegneš imeti zaslužek od denarja, pa ne samo od denarja, ampak od tvojega dela v zvezi z denarjem. Ali pa izroči denar kacemu, ki je sposobnejši od tebe, da bo na tvoj riziko ž njim ravnal; ako bo dobiček, boš imel dobiček, ako bo zguba, boš imel zgubo, in ako se ves denar zgubi, se boš pa za ves denar obrisal. Ako pa denar komu posodiš, pač ne moreš družega

zahtevati, kot da ti ga vrne v izgovorjenem obroku, ker sta denar in riziko prešla v tujo last.

VII.

S tem, mislim, sem dokazal protinatornost vseh obresti, velikih in malih. Zdaj bi pa rad ugovorom odgovarjal, ali tukaj bo pa križ in sicer zategadelj, ker tacih ugovorov med nami ni ali vsaj jaz jih še nisem slišal. Ljudje so na obresti zdaj tako navajeni kakor na jabolka, da vedno le doli padajo. Nihče nikdar ne premišlja, zakaj jabolko z drevja ne gré nikdar navzgor, in tako si tudi nikdar nihče glave ne ubija, so li obresti potrebne ali ne. Ljudje so popolno pasivni v tej zadevi; obresti niti ne zagovarjajo, niti jim ugovarjajo, le plačujejo jih neradi in težko. A s tem, kako bodo obresti o obroku plačati mogli, si pa pač celo leto glavo belijo.

A v liberalnih oziroma v kapitalistiških narodnogospodarskih krogih se dobí pa veliko ugovorov zoper natorni in cerkveni nauk o obrestih. Večino teh ugovorov sem imel v mislih, ko sem pisal o nenatornosti obresti, o namenu denarja in o čistem dobičku, ali nekatere ugovore je morebiti treba še posebej omeniti.

Ugovor: Svet brez lihve ne more obstati, zato morajo obresti dovoljene biti. Skoraj vse razmere v prometu imajo podlago v posojilu. Skoraj vsak, kdor kako kupčijo začne, jo začne z izposojenim blagom.

Skoraj vsaka trgovska hiša jemlje na posodo, da bi si trgovino zvišala. Skoraj vsaka država, skoraj vsaka občina si išče na posodo. A denarja noče nihče posoditi brez obresti. Ko bi se obresti odpravile, bi ves promet zastal in vse bi prišlo v največjo zadrego. Zato mora biti lihva.

Odgovor: Omenil sem, da v srednjem veku ni bilo obresti in se je svet vendar dobro počutil, ker je toliko puste zemlje obdelal in nam toliko umetnostnih spominkov zapustil; in pozneje bom dokazal, da tudi mi moremo, sicer ne naenkrat, po revoluciji, ampak polagoma, po socijalni reformi priti do tacega stanja, da ne bo treba obresti plačevati. Vzrok, da mora lihva biti, ni torej v svetovnem redu, ampak kje drugod. Ljudje so trdosrčni, brez ljubezni. Ko bi imeli ljudje ljubezen do bližnjega in ko bi bili naši zakoni sestavljeni vsaj na podlagi natornega prava, bil bi promet veliko boljši in reelnejši, in lihve bi ne bilo treba.

Ugovor: Lihva pa vendar marsikaj dobrega stori. Brez nje bi se marsikaka cerkev, šola ali dobrodelni zavod ne mogel napraviti in kolikokrat pomaga revežu iz največje zadrege!

Odgovor: Ko bi bili ljudje pobožni, bi potrebnemu z veseljem radi posojevali brez obresti; ker pa niso, mora še cerkev pasti lihvarjem v roke, ako si hoče potrebnih cerkvâ preskrbeti. Koliko cerkvâ se ne more zidati ali popraviti, koliko dobrodelnih zavodov mora ječati pod težkim dolgom, ker se ne

more denar brez obresti dobiti na posodo. Tedaj je faktum, da lihva dobrega ne pospešuje, ampak je velikoveč zadržuje. In vendar se lihva hoče imenovati ljubezen! Ta ljubezen je še slabejša od cestinarske, ker cestinarji so vsaj cestinarjem posojevali brez obresti. Lihvarsko ljubezen do revežev nam pa najlepše opiše sv. Ambrož tako-le: To je tedaj vaša dobrotljivost, vi bogatini. Manj daste, več zahtevate. To je vaša humannost, da tačas odirate (spolietis), ko pomagate. Še celó revež vam mora biti vir za dobiček. Ubogi dolžnik vam mora dati, kar ima, in vi ga silite k temu. Njemu ne ostane nič za življenje; on nima kaj jesti, a obresti mora plačati.

Ugovor: Dolžnik pride sam na posodo prosit, on sam ponuja obresti in je zeló vesel, če dobí na posodo. Tedaj je lihva gotovo dobrota.

Odgovor: V obleganem mestu bi ljudem pošel živež. Oče, kateremu se njegova gladna družina v srce smili, bi šel k mesarju in rekel: vem, da imaš še kaj smradljivega mesa, daj mi ga jedno kilo, dam ti rad pet goldinarjev. Mesar bi ga mu dal, in oče bi se vesel vrnil domov. Se li iz tega sme sklepati, da je smradljivo meso pripravno za človeško jed, oziroma dobrota za človeštvo ali da je oče zato vesel, ker je meso smrdelo? Nikakor ne. Iz tega, kar se v izjemi, posebno v sili godí, se ne sme sklepati na splošnje. Ko bi k tebi kdo po noči krast prišel, in bi ti vzel drobiž, ki si ga imel na

mizi, denarja v miznici bi se pa ne pritaknil, bi te tudi veselilo? Človek se veseli malega zla, ker mu je veliko zló pretilo ali pa ker misli z malim zlom odvrniti večje zló. Oče bi se veselil mesa, ne pa smradu in bi veliko raje imel, ko bi smradu ne bilo. Tako se tudi človek, kedar je v zadregi, veseli, ako dobí obrestno posojilo; pa veseli ga le posojilo, ne pa obresti in bi gotovo najraje videl, ko bi dobil posojilo brez obresti. Da so obresti za dolžnika dobrota, more si le upnik v svoji ljubeznjivi priprostosti domišljati.

Ugovor: Ako je krivično, da si dam plačevati rabo izposojenega denarja, je tudi krivično, ako si dam plačati rabo hiše, ki jo dam v najem. Ako svojo hišo v najem dam, jo tako rekoč družemu posodim in si dam z najemščino plačati njeno rabo. Nihče ne trdi, da bi bilo to krivično, torej tudi ni krivično, ako se mi raba izposojenega denarja plačuje.

Odgovor: Razločevati moramo stvari, ki se v rabi porabijo, od stvari, ki se v rabi ne porabijo. Med prve se šteje denar, med druge pa hiša. Denar je po svoji natori le menjevalno sredstvo, le pripomoček za olajšavanje prometa in nič družega. Ko denar izdam, je zá-me nehal biti, porabil se je v rabi. Vse drugače pa je s hišo. Hiša se vedno rabi in ona nima samo menjevalne vrednosti, namreč, da se dá za kaj družega zamenjati, ampak daje tudi ljudem korist, da morejo v njej

prebivati. Najemščina je torej vse kaj drugega kot jemanje obresti. Nihče ne dobi hiše, ki jo je dal v najem, tako nazaj, kakor kapital, ki ga je posodil; kapital je tak, kakor tačas, ko ga je posodil, hiša je pa kolikor toliko slabejša. In nevarnost za zgubo hiše ni pri najemniku, mej tem ko je nevarnost za zgubo kapitala pri dolžniku. Sicer pa ne trdim, da bi se pri najemščini ne moglo odirati. Odirati je možno pri vsaki pogodbi, a odiranje pri denarnem posojilu je najbolj nevarno in najbolj razširjeno.

Ugovor: Ako si kupim za sto tisuč veliko posestvo ter si dobim dobrega oskrbnika, bom isto tako brez dela in skrbi dobro živel, kakor če dam denar na obresti.

Odgovor: Omenil sem že v prejšnjem odgovoru, da je bistven razloček med porabljivimi in neporabljivimi stvarmi in med lastnino in posojilom. A praktično je skoraj res vse eno, ako se dá denar v obrestno posojilo ali pa v nakup velicega posestva — v našem kapitalističnem veku. Sed sic non erat in principio. Zemljišče in človek nimata in ne moreta imeti tega namena, da bi človek brez truda vžival sad zemlje. In ako so socialne razmere vravnane po natornem pravu, tudi to biti ne more. Kjer je pravica, mora biti tudi dolžnost. V srednjem veku so bila tudi velika posestva, pa se navadno niso mogla kupovati, ampak dobivali so ja v fevd upravni in vojaški do-

stojanstveniki. In bi li ne imele domene v sedanjem času vsega družega pomena, ko bi je dobivali mesto druge plače ministri in drugi dostojanstveniki v uživanje, kakor če je kupujejo borzni baroni? Dobro je, da se vsaj še vsa cerkvena posestva niso mogla izročiti špekulaciji. Kar se zdaj godí s cerkvenim posestvom na Laškem, moramo — ne gledé na cerkvene ozire — zeló obžalovati iz socijalnih ozirov. Bo li ljudstvo kaj na boljem, bo li imelo zdaj več posestva? Ne, ampak vse dobé v roko kapitalisti, ki potem v svoj večji dobiček delavce tarejo, da je strah. Fidejkomis, kakor je v Avstriji, nima več istega pomena, kot ga je imel nekdam; zato bi ga bilo treba primerno premeniti. Ali za premembo še ni ugoden čas. Odpraviti popolno se pa ne sme nikdar, posebno pa ne v naši dôbi.

Ugovor: Država dovoljuje obresti in je tudi sama plačuje, dasi ima oblast krivičnosti se braniti, torej . . .

Odgovor: To ne dokazuje družega, nego da je lakomnostni duh dobil táko moč, da se mu morajo uklanjati še mogočni tega sveta. Sicer pa mora država marsikaj dovoljevati, oziroma ne sme vsega kaznovati, kar je napačno, da se ubrani večje zló. Ko so laške države v srednjem veku prišle v finančno zadrego, skušale so si pomagati s posilnim posojilom in ponujale so obresti. Ker se pa tačas obresti niso smatrale dovoljenim, so države za-

trjevale, da to niso obresti, ampak le zgolj darilo iz hvaležnosti, katero se sme po nauku sv. Tomaža sprejeti. In tačas so bili drugi časi, denarja ni bilo na kupu; nekateri so že lahko kaj malega posodili, sploh se je pa ljudem s tem škoda godila. Resnično škodo mora pa, kakor bomo kmalu slišali, dolžnik upniku popraviti. Večina ljudi je bila pa vendar v zadregi, smejo li sprejemati to „hvaležnostno darilo“ ali ne. Pričele so se dolgotrajne bogoslovne razprave, ki so se večidel z zanikanjem končale. Priporočalo se je upnikom, naj tako dolgo jemljó obresti, dokler se ž njimi posojena svota ne pokrije; potem naj pa vrnejo dolžna pisma.

Kdo bi zameril državam, ako v sili ponujajo obresti? Saj bi še meni, ki pišem zoper obresti, ko bi prišel v zadrego, najbrže nihče kaj tacega ne zameril. Ali nekaj družega je bilo s tem v zvezi, posebno s početka, na kar bi bile morale države bolj s pozornim očesom gledati. Država napravlja s takim ravnanjem ljudem največje skušnjave ter daje lihvarjem svobodo. S početka se razjedajoči vpliv obresti ni dosti poznal, zato se je dalo dovoljevanje obresti kolikor toliko opravičevati. Ali iz malega vzraste veliko in dandanes je kapitalistični vpliv tako velik, da si nihče ne upa zoper obresti kaj ukreniti. Ako ima država kedaj zaradi kake posebne nezgode primanjkljaj, ni nič čudnega, ako je pa primanjkljaj vedno na vrsti, mora se že skrbeti, da se gospodarstvo popravi, ker sicer mora država propasti.

Odkod pa izvira primanjkljaj? Iz obresti; ko bi državi ne bilo treba plačevati obresti, bi nikdar primanjkljaja ne bilo. Ako se bo po sedanjem načinu nadaljevalo, pridemo gotovo do tega, da bo imela država več dolga, kakor je vredna. Težka, težka bo reforma, ali biti bo morala, ker sicer bi obresti vso našo civilizacijo vrgle v koš.

VIII.

Kdor vzame kaj več ali kaj boljšega, kakor je posodil, je lihvar in obresti so vsak dobiček, izvirajoč iz posojila samega na sebi. Ali ni nesramna sebičnost v superlativu, ako bi prišel jaz h komu s prošnjo: napravi mi uslugo in mi posodi tisoč goldinarjev za eno leto, in bi mi oni odgovoril: posodil ti bom, ali za to uslugo mi boš plačal 50 gld. Za uslugo se gotovo *ex titulo justitiae* ne more nič tirjati od nikogar, najmanj pa od človeka, ki ni svoboden, kajti ko bi bil jaz svoboden, ko bi ne bil v zadregi, gotovo bi človeku, ki ima toliko denarja spravljenega, nikdar ne obetal in ne dal 50 gld.

Ako hoče kdo od družega kaj tirjati, mora imeti zato praven vzrok. Nekdo bi z dobrim vspehom dovršil trgovsko šolo in bi hotel začeti trgovino na svoje roke, pa nima denarja. Poiskal bi si dva tovariša, ki bi mu vložila potrebno vsoto, in kedar bi bila bilanca, delil bi se dobiček med vse tri. Dva brata bi si kupila zemljišče; enega bi

oskrbovanje in delo prav veselilo, drugi bi bil pa bolehen in bi le kako lahko delo opravljal. Zemljišče bi se zboljšalo ali dražje prodalo in dobiček bi imel tudi bolehni brat, ki zemljišču ni nič pomagal. (S tem zgledom seveda nikakor ne mislim odobravati prekupovanja zemljišč.) To je društvena pogodba in na podlagi te pogodbe se sme semtertje več tirjati, kakor se je dalo.

Upniku mora dolžnik vso škodo povrniti, ker nihče ni zavezan bližnjega bolj ljubiti kot sebe. Ako upnik tirja povračilo škode, ki jo bo vsled posojila gotovo imel ali jo je imel, ne tirja s tem obresti. Zgled naj pojasni. Upnik bi rekel: „Posodim ti že do sv. Martina ali tačas bodem pa denar sam rabil, ker moram plačati davke, ako bi jih ne plačal o pravem času, imel bi škodo (pozitivno škodo, *damnum emergens*), in iti moram tačas po vino; ko bi ne šel, bi v gostilni ne imel zaslužka (negativna škoda, *lucrum cessans*). Dobil bi že denar na posodo ali imel bi sitnosti in troške. Ako hočeš imeti denar dalje kot do sv. Martina, mi moraš za te troške toliko-le dati.“ V tem slučaju si mislimo, da dolžnikov dobiček pri posojilu presega upnikovo škodo. Ako bi bila pa upnikova škoda večja kot dolžnikov dobiček, bilo bi pa posojilo največja neumnost (izvan najskrajnejše sile). To bi bilo v slučaju, ko bi upnik rekel: „Jaz ti že posodim denar ali o sv. Martinu moram davke plačati in iti po vino; ker so pa take oko-

liščine, da bi jaz tačas ne mogel nikjer denarja dobiti, zato mi moraš obljubiti, da mi povrneš vso zgubo, ki jo bodem imel vsled tega, da ne bodem o pravem času davka plačal in ne po vino šel.“

Včasih je upnik tudi v izvanredni nevarnosti, posojeni denar izgubiti (*periculum sortis*). Možnost te nevarnosti si sme tudi odškodovati. Bil bi povišan uradnik, ki si pri svoji prejšnji mali plači ni mogel ničesa prihraniti. Mora si omisliti pohištvo in drugo opravo, kar bi veljalo dva tisočaka. Šel bi prosit na posodo nekoga, in ta bi mu rekel: posodim ti, ker vem, da boš mogel vrniti v nekih letih, recimo v desetih, vsako leto po dvesto, ali ti tudi lahko prej umrješ in jaz bi se ne maral ukvarjati s tvojim pohištvom, ki bi tudi prejšnje vrednosti več ne imelo; zato mi boš skozi deset let vsako leto toliko-le dajal za odškodovanje. To ni nič drugega kot zavarovalna premija, katero bi moral uradnik plačevati kaki banki, ko bi se za deset let za dva tisoča zavaroval.

V resnični škodi in v izvanredni nevarnosti za posojilo sme torej upnik več tirjati, kakor je dal. Kaj pa, sme li več tirjati edino na podlagi državnega zakona, ki obresti dovoljuje, oziroma v nekaterih slučajih ukazuje? Gledé na posojilo samo na sebi, oziroma na obresti same na sebi gotovo ne, ker obresti so bile in bodo vedno po natornem pravu prepovedane, a gledé na sedanje okoliščine je težko odgovoriti.

Ko je po francoski revoluciji l. 1830. poseb-
ljeni kapitalizem zasedel prestol najstarejšega cerkve-
nega sinu in so se valovi verskega, političnega, so-
cijalnega in gospodarstvenega liberalizma razlili po
krščanskem svetu, so se višji pastirji jeli z vpra-
šanji obračati v Rim, in Rim je določil, da
se verniki pri izpovedi nesmejo vznemir-
jati, ako so na podlagi posvetnega za-
kona več jemali, kakor so posojevali. Le
pripravljeni morajo biti podvreči se, ka-
darkoli bo cerkev drugače odločila.

Torej cerkev nikakor ne odobrava ka-
pitalizma ali čistega obrestnega gospo-
darstva. Kapitalizem se le dopušča, nad
njim visí vedno Damoklejev meč, ki bo gotovo pal,
kedarkoli se bo cerkvi zdel za to ugoden čas.
Cerkve ni samo učiteljica, ona je tudi odgo-
jiteljica, zato se povsod ozira na našo slabost;
in pri odgoji se marsikdaj tudi velike napake ne
smejo precej kaznovati.

Cerkve je vedno učila, da so vsi ljudje bratje
in sestre med seboj, in vendar je suženjstvo s
početka trpela in je le polagoma odpravila. Kakor
tačas, ko je cerkev suženjstvo trpela, ne bi bil smel
nihče iz tega sklepati, da ona suženjstvo odobrava,
tako tudi zdaj ne sme nihče iz tega, da cerkev
zadnjih 60 let obresti trpi, sklepati, da ona obresti
odobrava. Kolikokrat je nekdam cerkev kaznovala z
naravnostnim izobčenjem in interdiktom! Se li sme

iz tega, da cerkev sedaj le redkokdaj koga po imenu izobči in da interdikta nikdar ne proglasi, sklepati, da se je njena kaznovalna oblast premenila? Cerkev je v svojem uku in v svoji oblasti vedno nepremenljiva ali v aplikaciji svojega uka in svoje oblasti se ravna po dejanskih razmerah.

Kaj bi bilo, ko bi cerkev danes ali jutri obresti pod kaznijo prepovedala? Jaz mislim (ne trdim pa nikakor), da bi bilo s tem veliko dobromislečih kristijanov nezadovoljnih in da bi nastal v naših socialnih in gospodarskih razmerah velikansk potres, ki bi mnogo nedolžnih existencij ugonobil. In jaz mislim, da še leta in leta ne bomo sposobni za tako prepoved. Prej morajo ljudje spoznati pogubnost kapitalistično in prej se mora kolikor toliko v socialnem in pravnem življenju pot uglasti taki prepovedi. N. pr. naš poljedelski minister grof Falkenhayn ima najboljšo voljo poprijeti se agrarne reforme, ali ne more se je poprijeti, ker se oni, katerim bi je bilo najbolj treba, za-njo ne zmenijo. Kmetje le tožijo, da je žito prepoceni, da so davki preveliki, da se ne more lahko na posodo dobiti itd. To so le postranski vzroki, pravi vzrok je pa ves drug. „Oče, zakaj preganjate krta, saj je nedolžen?“ Tako sem že večkrat vprašal, ko sem videl koga z motiko pri krtini stati ali pa pasti nastavljeni. „O, ni nedolžen ne, vse razrije in kaj slabo raste za njim“, odgovarjalo se mi je. In jaz sem večidel

rekel: „Res je krtina nerodna, ali pomislite, ko bi v vašem travniku ne bilo črvov, bi tudi krtov ne bilo, in črvi so krivi, da ne raste trava, ker izpodjedajo korenine.“ Ko bi se žito podražilo, ko bi se davki znižali, ko bi se danes ves dolg odpravil, ko bi se danes ves denar, kar ga imajo bogatini, razdelil med potrebne, bili bi v sto letih kmetje ravno tako zadolženi in v ravno taki zadregi, kakor so danes, ako bi ostala sedanja agrarna anarhija in lihva.

IX.

Cerkev ne odobrava obresti, kapitalizem je pa hoče in mora imeti. Je li mogoče ta dva popolno nasprotna načela vednostno spojiti? Po navadni logiki ne, ali nekateri učenjaki vendar trdijo, da je mogoče. Res je, pravijo, da se po natornem in cerkvenem pravu ne sme več jemati, kakor se je posodilo, in res je, da se je to v prejšnjih časih sploh spolnovalo, ali zdaj to ne more več splošnje veljave imeti. Poslušajmo, kake razloge navajajo za to. Obresti same na sebi so seveda prepovedane, ali pravičnost je tirjala in tirja, da mora dolžnik upnika odškodovati, ako ima poslednji zgubo vsled posejila. Dandanes se mora pa upnik v vsacem slučaju odškodovati. Vsak, ki bi posodil brez obresti, imel bi zgubo, ker ima možnost vsak dan obrestonosno naložiti svoj denar v hranilnici ali v državnih papirjih in ker je pri privatnem upniku v vedni nevarnosti svoj denar

zgubiti. Pač lepi razlogi! Ako v teh razlogih ni petitio principii, potem pač ne vem, katera napaka ali pregreha bi se ne dala vednostno opravičevati. Da, marsikatera splošnja napaka se mora v praktičnem življenji trpeti, sme se tudi semtertje kolikor toliko zagovarjati, opravičevati se nikdar ne sme. Gostilničar ima tudi škodo (lucrum cessans), ako mu župan ne dá privoljenja za godbo; žid ima tudi škodo, ako dá ravno táko blago prebrisanemu človeku za eden goldinar, kakeršno je ravno prej dal neveščemu za pet goldinarjev; na Dunaji imajo óni mlekarji tudi škodo, katerim slučajna revizija dokaže, da so vodo vanj prilili; tat ima tudi škodo, ako ga odpodé. Dobiček, ki si ga kdo z napačnimi sredstvi pridobí, vendar ne more biti opravičen dobiček, ako bi se tudi vsi ljudje posluževali napačnih sredstev. Da je možno vsak čas v hranilnicah in državnih papirjih preskrbeti si dobiček brez dela, je posledica sedanjega gospodarstvenega načela, ki je, kakor sem dokazal, v svojem izviru nenravstveno in, kakor bom še nekoliko obširneje dokazal, v svojih nasledkih pogubno. Upnik sme zahtevati odškodovanje le, ako svoj denar potrebuje za dovoljeno naložitev kakor za kupčijo, investovanje, društveno pogodbo itd. Res je, da je upnik v vedni skrbi, da bi svojega denarja ne zgubil, naj že dá svoj denar privatnemu človeku ali pa javnemu zavodu, ker je polom (krah) povsod možen. On je v vednih skrbeh, ker je lakomen. Ko bi se mogel zavarovati zoper vsako

nevarnost, gotovo bi to storil in on se tudi zavaruje, kolikor je v njegovi moči, mej tem, ko se za nevarnost dolžnikovo ne zmeni in tako sklene nenako in zategadel krivično pogodbo, ker je le on in ne tudi njegov dolžnik zavarovan. V nevarnosti zgubiti je lakomnik vedno, naj denar izposodi ali pa ga domá obdrži. Nevarnost in skrb lakomnikova je pa vsa druga, kakor nevarnost in skrb onega, ki pri svojih opravilih denar rabi. Kdor krade, je tudi v velikih nevarnostih in skrbeh, večidel še v večjih kakor oni, ki si z delom svoj kruh služi. Tat si utegne roke in noge zlomiti. A kdo bi smel zategadel trditi, da je dovoljeno krasti? Ko bi upnik dolžniku tako garantoval vsoto in obresti, kakor poslednji prvemu garantuje, potem bi bila enaka pogodba. Kdor bi si upal tako delati, bi pa že smel dobiček spravljati.

Ako bi bilo res, da je v sedanjem času vsak na zgubi, kdor posojuje brez obresti, bi o lihvi ne smeli več govoriti. Od tacega, ki ne more dati nobene take hipoteke, ki bi se mogla z roko prijeti, bi se smelo tudi 50% tirjati. Da je to absurdno, vsakdo izprevidi. Papež Benedikt XIV. piše v buli „Vix pervenit“: Opominjamo vas, da napravite konec praznim (ineptis) marnjam onih, ki govore, da je dandanes lihvarsko vprašanje le besedičenje (quae solo nomine contineatur); če se denar izposodi, je skoraj vedno kak vzrok obresti za to jemati.

Nekateri narodnogospodarski pisatelji pa prav dobro poznajo lihvo in prav temeljito obsojajo njeno nenaturnost in pogubnost, a v nekaterih slučajih so vendar po njih trditvi obresti same na sebi opravičene. Med temi se odlikuje zlasti dr. Ratzinger, mož, ki je zelo izveden v narodnogospodarski literaturi in ki se vneto poteguje za krščanska načela na narodnogospodarskem polji. Njegovi dve veliki knjigi, o katerih sicer ne vem, kako so se kritiki izrazili, sem jaz prav z veseljem čital; le nekaj me je motilo: pisatelj semtertje premalo razločuje, premalo pazi na doslednost. In ta nedoslednost izvira najbolj odtod, da se ni mogel popolnoma znebiti kapitalističnega prahu, s katerim je napolnjeno vse naše obzorje. On piše: „Lihva je osvojevanje tujega blaga v posojilnem prometu. Delavcu mora, po odštetji vseh troškov in vseh drugih potrebnih izdatkov, ostati še najmanj toliko dohodka od dela, da more *a*) obresti plačevati in *b*) si toliko prihraniti, da v neki gotovi dôbi vrne tudi dolžno vsoto. Razume se, da mislimo tu navadnega delavca, ne stiskača in ne zapravljevca. Dohodek od dela mora pokriti potrebe delavčeve, omogočiti plačevanje obresti in reprodukcijo kapitalo v določenem obroku. Kjer ni vseh teh treh znakov, je lihva, in ako mora delavec iz tega, kar mu je potrebno za življenje, pridajati, je lihva v nebo vpijoč greh... Odločilen znak lihvin je v gospodarskem položaji dolžnikovem in ne v upnikovem.

Za нравstveno presojevanje ima volja upnikova največjo važnost, za gospodarstveno presojevanje je pa edino odločilen dobiček, ki ga ima delavec od svojega dela. Za kmeta, ki dela le s 3—4% čistega dobička, bi bile 5—6% obresti že lihvarske. Obrtnik, ki si pridobiva počez po 10% dobička, more morda 4—6%, trgovec, ki si pridobiva v ugodnih okoliščinah 30—40%, more morda za kratko dôbo še 12—20% obresti plačati, ne da bi bila lihva Z lastjo, kot s pravico kako vrednost izključljivo posedati, so že samo na sebi opravičene obresti . . . Potrebno bi bilo določiti meje, kje se neha produktivni dobiček in kje se začinja lukrativni.“

Tako dr. Ratzinger. Lihva je osvojevanje tujega imetja pri posojilnem prometu; ta definicija je popolnoma resnična. Ali mi trdimo, da je vsak dobiček, ki ga upnik od posojila zahteva, osvojevanje tujega imetja; dr. Ratzinger pa trdi, da je nekateri dobiček opravičen. Ratzinger izvaja svojo trditev in mi izvajamo svojo iz lastninske pravice. Ako jaz denar v svoji lasti obdržim, rabeč ga pri svojem poslu, je dobiček prav gotovo moj. Ako pa jaz denar posodim, preide denar popolno v dolžnikovo last in ves dobiček, kar ga dolžnik s svojo lastjo napravi, je dolžnikov. Ko bi jaz prodal konja, bi konj ne bil več moja last in ko bi mi kupec tudi krajearja ne odštél, nego mi obljubil plačati ga ob novini. Ko bi jaz prodal konja za 200 gld., in kupec bi ga drugi dan prodal kacemu baronu

za 400 gld., bi bil ves dobiček kupčev, in jaz bi ne imel druge pravice kot o določenem obroku tirjati kupno svoto 200 gld. Ako bi si pa jaz pri kupni pogodbi izgovoril, ako kupec konja dražje proda, da bo polovica dobička moja, zahteval bi s tem krivičen dobiček. Ako bi si jaz hotel izgovoriti pol dobička, moral bi si, ako bi pošteno ravnal, izgovoriti tudi pol zgube, ko bi kupec konja ceneje prodal. To bi pa ne bila kupna, ampak društvena pogodba.

Še celó rimsko pravo, ki hoče poznati le absolutno privatno last, vsled katere ima lastnik le pravice in nikakoršnih dolžnosti, še celó to pravo, v katerem je tako rekoč pravo močnejšega sankcionirano, ne pozná obresti. Gotovo se ne dobí na celem svetu jurist, ki bi mogel juridično opravičevati obresti same na sebi, ne oziraje se na današnje običaje. Zato pa tudi juristi v parlamentih navadno molčé, kedar je kaka obrestna obravnava na vrsti in prepuščajo razpravo „praktičnim“ možém.

Dalje, kako bi se mogla meja med produktivnim in lukrativnim dobičkom določiti? Kdaj bi bil oni slučaj, da bi kmet mogel s posojilom preživiti sebe in svojo rodovino, plačevati obresti in si na stran devati denar za povračilo dolžne svote? Ako bi si kdo kupil z izposojenim denarjem majhno zemljišče, bi si nikakor ne mogel s svojim kmetskim delom prislužiti obresti in reprodukcije kapitalove, ker na majhnem zemljišči se

večidel vse, kar se pridela, doma porabi in se težko toliko proda, da bi zadostovalo za davke, obleko in druge opravke. Ko bi si kmet z izposojenim denarjem mesto starega nerodnega hišnega in gospodarskega poslopja napravil novo, pripravno, bi zemljišče zategadel ne dajalo večjih dohodkov, torej bi se tudi obresti ne smele plačevati. Ravno ta vzgled nam kaj drastično osvetljuje kapitalistično teorijo, vsled katere ima vsaka reč toliko vrednosti, kolikor prinaša „čistega dobička“. Tedaj ima za kapitalista zemljišče isto vrednost, ako kmet prebiva v baraki kakor v Bosni, ali pa v pripravnem poslopji kot na Kranjskem. S tem se kaže kapitalizem največjega nasprotnika vsaki kulturi.

Ako si kmet vzame na posodo za doto svojim otrokom, tudi nima zategadel večjih dohodkov, torej ne sme v ta namen na posodo jemati ali pa ne sme obresti plačevati. Morebiti bi bila kaka melioracija, ki bi donášala obresti, ali tudi to ni gotovo. Le pomislite, koliko denarja se je že vtaknilo v načrte za osuševanje ljubljanskega barja, in koliko donáša obresti?

Prašajte navadnega nezadolženega kmeta, ki ni stiskač ali oderuh, in ne zapravljivec, koliko si prihrani, in rekel vam bo, da ničesa ali pa komaj nekaj goldinarjev, katere misli otrokom dati za doto; dota je pa vendar obiteljska potrebščina. Ko bi se navaden kmet mogel tako borno živiti, kot se kočar ali kajzar, bi že imel „čist dobiček“, tako ga pa

nima. Ako shaja v mestu diurnist s štirimi stotini na leto, moral bi imeti po kapitalistični teoriji uradnik, ki ima 1200 gld. na leto, 800 gld. čistega dobička. Ali vprašajte ga, koliko si prihrani, ako živi primerno svojemu stanu? In koliko si more prihraniti uradnik, ki ima 2400 gld. na leto? Ne veliko več kot oni, ki ima 1200 gld.

Prašajmo obrtnike, imajo li počez po 10% čistega dobička? Večidel vsi bi nam odgovorili: zadovoljni smo, če se le moremo pošteno preživiti. Ko bi imeli obrtniki res toliko dobička, bili bi bogati kakor svetopisemski bogatin. V resnici jih pa le malo pride do bogastva, velika večina pa živi v vednem pomanjkanji.

Kolikokrat ima trgovec tako ugodne okoliščine, da bi si služil 30—40% čistega dobička? In ako bi ga tudi imel, je li vselej tak dobiček pošten? Na Gorenjskem točijo zdaj nekateri vino po 36 kr. liter, katero so ob železnici plačali po 10 kr. More li to biti dovoljen dobiček? Je li to prav, da se vinorejcem tako slabo plačuje in pivcem tako drago prodaja? Mogoče je seveda, da se v posameznih slučajih dobi velik dobiček po prav poštenem potu, ali skoraj ravno tolikokrat je tudi nezadovoljena velika zguba na vrsti.

Natori človeški in krščanstvu je edino primerno, da si vsak išče toliko dohodkov, kolikor jih potrebuje za svoje potrebe. Ako pa kdaj komu kaj ostaja, naj se pa

spomni, da je ud človeškega društva, v katerem je vedno dosti potrebnih ljudi in potrebnih naprav. Čisti dobiček je torej ali izmišljotina ali pa osvojevanje tujega imetja, oderuštvo.

Ko bi dr. Ratzinger dokazal, da je „čisti dobiček“ v resnici na svetu, bile bi že obresti kolikor toliko opravičene; ali on predpolaga kot gotovo to, kar bi moral še-le dokazati.

V taka nasprotja pride človek, ki opravičuje to, kar je protinatorno. Ali ta Ratzingerjeva teorija je vendar veliko boljša od sedanje navade. Ko bi jo ljudje sploh sprejeli, bila bi mala reforma in ob enem korak, s katerim bi se bližali popolni reformi. Praktično bi bila za sedanje razmere morebiti boljša kot kaka druga, ali vednostno se ne more nikakor opravičiti. Vednost, ki ne tirja, da bi se njene zahteve precej vresničile, ne pozná ne tutorizma, ne probabilizma, ne rigorizma; ona pozná le resnico, in resnica je le ena.

X.

Zakaj so ljudje sprejeli ná-se kapitalistično breme? Sv. pismo nam pripoveduje: „Neki človek je imel dva sina; in mlajši izmed njiju je rekel očetu: „Oče, daj mi del blaga, kateri mene zadene.“ In jima je razdelil premoženje. Sinu se je v očetovi hiši dobro godilo in ničesar mu ni manjkalo. Ni bil navaden delavec, ampak čislan ud rodbinski. Imel je dosti dela in jela in semtertje je

imel tudi kake krajarje na svobodno razpolaganje. Bil je pod blago disciplino očetovo, katere pa, dokler je bil pošten, niti občutil ni. Vse imetje je oče oskrboval, pa ne toliko v svojo, kot v korist obema sinovoma. Bila sta sinova tako rekoč lastnika ali gospodariti, oziroma zapravljeti nista mogla. Mlajši sin gotovo ni prišel kar naenkrat do tako odločilnega sklepa. Gotovo je bil tam kak lakomnik, ki si je mislil: dokler bo oče gospodar, ne bom imel pri tej hiši nič zaslužka, od sinu bi se pa že utegnilo kaj dobiti. Pripovedoval je zato mlajšemu sinu: Tako lepo imetje imate pri vas, pa vendar ti nimaš nikakoršne oblasti; oče že dosti dolgo gospodari, zdaj naj izroči tebi, kar je tvojega; ti si že dosti star in dosti izkušen, ti si lahko sam svoj gospodar, ni ti več treba biti v strahu; s tolikim imetjem, kolikor ga boš ti dobil, dá se dobro živeti in si veliko prislužiti. Sin je bil že gotovo prej, predno je popolnoma zdrl zvezo z očetom, nekaj časa ves ne vsečen, neubogljiv.

Ta oče je krščanski socialni red, ki je po očetovski skrbel, da so ljudje, kar so v potu svojega obraza pridobivali, tudi zadovoljno sami uživali. Obrtniki so bili ponosni na svoj stan, ni se jim bilo treba bati beraške palice; zadruga jim je dajala velike pravice, pa jim je nakladala tudi velike dolžnosti. Kmet je bil sicer podložnik, a bil je gospod svojih pridelkov; vsi njegovi davki so bili desetina in nekaj dni ali nekaj tednov ~~trake~~. Se vé,

če mi dandanes slišimo besedo „tlaka“, se tako zagrozimo, da nam kurja polt pride; ne pomislimo pa ne, da sedanji državni in deželni davek desetino in tlako zeló nadkriljuje, in tudi ne pomislimo, da sedaj zadolženi kmet po več mesecev ali pa tudi celo leto dela tlako za upnika. Lahkomišljeni ali zapravljivi kmet ni mogel svoji družini dosti škodovati; ni mogel posestva ni zadolžiti, ni prodati. Vse posestvo je bilo družinsko, občinsko, servitutno ali sploh kako vezano. In ravno to je bil pripomoček, da je zemljišče služilo svojemu namenu, ravno to je bilo zavetje kmetski družini in ravno to je bila bramba proti lakomnikom. Gosposka je imela veliko avtoriteto, a neomejene oblasti ne; skrbeti je morala za blaginjo ljudstva in posebno za slabe, ki se sami niso mogli braniti. V socijalnem redu so imeli mogočni in slabi zavarovane svoje pravice in dolžnosti.

A sebičnost tudi ni hotela vedno biti pepeluška. Stopila je prav z nedolžnim obrazom pred kralje in druge mogočnike ter jim jela z vso zgovornostjo pripovedovati iz rimskega prava neznansko srečo, ki jih čaka. Kar se jim prej niti sanjalo ni, izvedeli so zdaj, namreč, da so absolutni gospodarji, da je vse prav, kar oni želé in da nimajo nikakoršne dolžnosti. To jim je bilo tako všeč, da so pepeluško napravili za svojo prvo svetovalko in ta se je ravnala vedno po volji svojih sorodnikov, lakomnikov.

Že kaka tri stoletja je Francoska celi Evropi v zgled in posnemo; kakor preobračajo Francozje kozle na socialnem poprišči, tako bi jih radi tudi mi; se vé marsikaterega francoskega „salto mortale“ si mi, ker smo preokorni, še poskusiti ne upamo. Zato nam že naš namen zadostuje, ako si le francosko zgodovino ogledamo.

Ljudevit XIV. se je zvesto ravnal po načelu: *l' état c' est moi*. Doma je svojo mogočnost razvijal v orientalski mehkužnosti in potratljivosti, drugim državam nasproti pa v vednih vojskah. Ker davki niso zadostovali, so pa lihvarji prišli na pomoč. Plemstvo se je ravnalo po dvoru; živelo je razkošno in stiskalo podložnike. Da tudi hijerarhija ni bila na svojem mestu, nam pove beseda „galikanizem“. Ali lihvarji niso bili zadovoljni, da so imeli višje stanove v svoji oblasti, dobiti so hoteli vse ljudstvo. Najeli so enciklopediste, da so pisali zoper vsako oblast in ljudstvu priporočali, naj se jarma otrese.

Ko bi bili višji stanovi odjenjali od svojih dozdevnih pravic, ne bi bilo prevrata; ali na prihodnjost niso utegnili misliti. Stiskano in zapeljano ljudstvo se je strašno maščevalo.

Zgubljeni sin se je veselil, ko je dobil imetje v svoje roke ter se znebil očetove oblasti. A to veselje ni dolgo trajalo. Francosko ljudstvo se je tudi veselilo, ko se je prevrat začel, ker rešilo se je nepriljubljene oblasti. Jaz sem včasih mislil, da je bila francoska revolucija le nekaka bramba v sili,

združena z maščevalno jezo, ko gleda človek le v namen in ne v sredstva, katera rabi. A zdaj se mi vse kaže v drugi luči. Enciklopedisti so se večidel vsi iz nič povzdignili v bogatine, revolucijski junaki so imeli vsi dosti denarja in assemblée constituante ni le odpravila obrtnih zadrug in proglasila vsega posestva za privatno last, ampak je tudi odpravila prejšnjo zakonito prepoved obresti jemati. Preslepljeno ljudstvo je morilo in se je morilo po volji kapitalistov za oderuštvo. Ravno taka je bila pri nas 1848. leta. Tlaka res ni bila več primerna in se je tudi načeloma, kakor je Helfert dokazal, odpravila že pred prevratom. Ljudstvo je mislilo, da se bojuje proti tlaki za svojo svobodo, a bojevalo se je za lihvarsko svobodo in svojo sužnjost.

Francoski državniki so trdili, da ima država vzvišeno nalogo, da ima le ona odločevati, kaj naj podložniki verujejo, kaj in kako naj se učé, a za navadne, gmotne stvari naj se država ne meni, tù naj imajo podložniki popolno svobodo. Le ko bi posestnik pod težo bremen omagal, naj se davkarija, sodnija in eksekutorji spravijo na noge, da dolžnika, kar je najprej in najtemeljiteje mogoče, preženó s posestva.

Kdo je posadil na prestol Napoleona I., Filipa Egalité, Napoleona III., in kdo jih je zopet s prestola pahnil? Denarni mogočniki, ki imajo v vednih premembah in vojskah največjo žetev. Priliko imajo

namreč državi veliko denarja za dobre obresti izposoditi in ob enem priliko na borzi male kapitaliste obrati. Največ denarja je naloženega v javnih papirjih, s katerimi kupčuje borza. Veliki kapitalisti imajo mogočne zveze in precej zvedó za vsako nevarnost. V trenutku prodajo svoje papirje in kurz strašno pade. Veliki časniki, ki so vsi v njih službi, povekšujejo to nevarnost tako, da se čitateljem lasje ježé; vse hoče prodati svoje papirje in kurz pade morebiti v enem tednu za tretjino. Včasih pa tudi ni nikakoršne nevarnosti, jo pa zaradi borze napravijo dogovorjeni veliki kapitalisti in časniki. Kdaj da mine resnična ali izmišljena nevarnost, veliki kapitalisti zopet najprvo zvedó in nakupijo si papirja prav po ceni in kurz se v trenutku povzdigne; mali kapitalisti pa zdaj papirje, ki so je po ceni prodali, zopet drago kupujejo. To izsesavanje se ponavlja vedno v večji ali manjši meri. Borza ni družega kot hazardna igra, pri kateri veliki kapitalisti vedno dobivajo, ker so jim vse karte od spred in zad znane. In kdo daje zdaj Boulangerju milijone, ki je za agitacijo potrebuje, ako ne borzijanci, ki so se že republike in miru naveličali?

XI.

Kam nas je lihva privedla? Od državnih dohodkov, kateri iznašajo za vso Evropo 7800 milijonov goldinarjev, potroša se 2000 milijonov za vojsko, 2300 milijonov goldinarjev za plačevanje

obresti državnih dolgov in le ostali za vse druge namene. Pred dvema letoma je imela Srbija 37 milijonov dinarov dohodkov in teh je izdala polovico za vojaštvo, polovico pa za obresti in vse tekoče državne potrebe je morala pokriti z visokoobrestnim posojilom. Državni dolgovi iznašajo v milijonih gold. za Francosko 17.840, za Angleško 9120, za Italijo 5342, za Avstro-Ogersko 5400, za Rusijo 8700. Dobri dve milijardi morajo tedaj že v Evropi dati za državne obresti. To je grozna vsota!

Ker država potrebuje vednega posojila in ker vsakdo vsak dan lahko naloži svoj denar v državnih papirjih in ker dobiva akuratno vsacega pol leta svoje obresti, zato navadni ljudje ne morejo dobiti na posodo, ako še večjih obresti ne obljubijo. Državni dolg torej povišuje obresti, draži kredit.

Ker na ta način denar daje gotov čisti dobiček, zato ne mara nihče svojega denarja zameniti za predmet, ki bi ne donal toliko čistega dobička. Ako mi donaja denar v državnih papirjih po 5% čistega dobička, mi mora donajati denar tudi v zemljišči, obrtu ali trgovini toliko čistega dobička. To je kapitalistični zaključek in je laž, kakor je kapitalizem laž. Jaz se le čudim, kako morejo taki, ki nočejo biti kapitalizmu udani in ki menda vendar nekaj mislijo, tak zaključek priznavati ali odobravati! Narava naj se ravná po državnih obrestih! To, kar je naravno, naj se ravná po umetnem!

Kmetijstvo se dandanes več ne izplačuje. To je ravno tako absurdna fraza. Kmetijstvo ni imelo in ne bo nikdar imelo namena ljudem dajati čisti dobiček, ampak ono ima edini namen ljudem dajati živež. Kmet pa pač neizrečeno težko shaja, ker nima nikakoršnega čistega dobička in se vendar čisti dobiček v podobi obresti za privatnega in državnega upnika od njega tirja.

Se li cela zemlja rentuje? Recimo, vso zemljo bi imel eden sam lastnik in mi vsi bi bili njegovi vestni in pridni hlapci in dekle. Koliko bi imel čistega dobička ob letu? Nič. Koliko v desetih letih? Ravno tako nič. Vsaka reč je vstvarjena za človeka in ima korist ali veljavo le, ako jo more človek rabiti. Recimo, da bi se še enkrat toliko klavne živine odredilo, imel bi li lastnik kaj čistega dobička? Ne, ker vse meso, kar bi ga sam ne zavžil, moral bi dati svojim poslom v živež; ako bi ga pa ne dal, oziroma ako bi ga posli ne mogli toliko pojesti, bi ostalo meso ne imelo niti najmanjše vrednosti. Ko bi po tovarnah napravili še toliko sukna, ljudje bi si je morali porabiti za obleko in kar bi ga ostalo, bilo bi brez vsake veljave.

Ko bi bila pa dva lastnika na celi zemlji, bi pa že utegnil eden imeti čisti dobiček, ali kolikor bi imel eden čistega dobička, toliko ali pa še več bi imel drugi zgube. Pravim toliko ali pa še več zgube, ker kmet, ki daje obresti, ima na eni strani toliko manj denarja ali toliko več dolga, kolikor dá

upniku obresti, na drugi strani pa toliko slabejše zemljišče. Ker zemljišče ne prinaša čistega dobička, zato si mora zadolženi kmet pritrgovati pri svojem živeži, sekati mora gozd in nazadnje še gnojiti ne more, ker je moral prodati živino. Zemljišče zadolženega kmeta zgubi polovico svoje vrednosti. Taki kmetje pa, ki imajo denar na posojilu, taki večjidel dobro spoznavajo, da ni nikjer drugod čistega dobička kot pri posojilu; sicer ne pustošijo svojega zemljišča, ne popravljajo ga pa tudi ne. Vsak krajcar, ki ga le kje staknejo, dajo brž na posojilo; a zemljišče, iz katerega se vedno le jemlje, je vedno slabejše.

Da, obresti uničujejo zemljišče, uničujejo pa tudi človeka. Vojni minister toži, da je vedno manj za vojake sposobnih fantov. Od kod to? Zaradi v nebo vpijočega greha, ker se delavcem zaslužek, oziroma živež trga. Nekateri vso sedanjo telesno slabost zvrčajo na žganje. Da, res je žganje veliko krivo ali pri tem je še drugo vprašanje. Kje pa žganje pijó? O severnih, mrzlih krajih ne morem govoriti, ker tam človeški organizem marsikaj prebavi in marsikaj potrebuje, kar bi naš ne. Žganje se pije na Poljskem in Irskem, kjer so vsi kmetje le najemniki in delavci, kajti na Irskem nima noben Irec posestva, v Galiciji je pa 80% zemlje v židovskih rokah. Žganje se pije na Angleškem in v Belgiji, kjer se vsi ljudje delé v dve vrsti, namreč v kapitaliste, oziroma fabrikante

in uboge delavce. Kdo pa pije žganje? Navadno le reveži in sicer zato, da si glad tolažijo in da si na umeten način moč za nekoliko časa povzdignejo. Žganje je strup in vživanje tega strupa je posledica oderuštva. Ako se na Kranjskem žganjepivstvo širi, je to dokaz, da lihva ljudem potrebni živež jemlje.

Ako se pa ljudem zaslužek trga, ti ljudje potem ne morejo drugim zaslužiti dati in produkcija mora pešati. Kako je žito po ceni in ljudje stradajo, ker ga niti po ceni ne morejo kupovati! Žita bi ljudje še veliko več potrebovali, kakor se ga zdaj pridela, in bi se ga tudi lahko veliko več pridelovalo, ko bi kapitalizem ne trgal zaslužka.

Zdaj kapitalistu še vse služi v korist, tudi proletarijat. Kapitalist je prej dajal svoj denar le na posodo, ker je vedel, da bi mu v obrtu ali v zemljišči ne prinašal obresti, ko bi pošteno ravnal, in le male obresti, ko bi ljudi stiskal. Ali zdaj je vse drugače. Zdaj, ko je toliko proletarijata brez dela in jela, napravlja si tovarne, kupuje si velika posestva in delavei mu morajo delati noč in dan, v delavnik in praznik za tako plačo, da se komaj pri življenji ohranijo. In ako se delavei začno kujati, ako omagajo, kaj mu mar? Saj je vedno dosti namestne rezerve, ki komaj čaka, da bi si vsaj za nekoliko časa mogla glad tolažiti. In to je toliko bolj žalostno, ker tu še krščanska ljubezen ne more skoraj nič pomagati. Ko bi kristijani

imeli toliko denarja, kolikor ga nam manjka, in bi v krajih, kjer so velike tovarne, ustanovljali Vincencijeve družbe, bi pač marsikaterega delavca, ki se je zarotil zoper človeško družbo, rešili pogubljenja, ali v gmotnem oziru bi nič ne pripomogli. Kolikor več bi delavci dobivali podpore, toliko manj bi jim kapitalist dajal plače in ves naš denar bi šel le v kapitalistov žep.

Kapitalist, oziroma tovarnar ali veliki posestnik ima res obresti in morebiti prav velike obresti. Ali kdo ne čuti, da so vse te obresti žulji delavcev? In vendar kapitalisti govore, da so oni usmiljeni Samaritani, ki dajo delavcem delo in zaslužek. Večjega farizejstva si pač ne moremo misliti. Kdo je napravil proletarijat, ako ne kapitalizem, in kdo edini ima dobiček od proletarijata, ako ne kapitalizem? Te pridelke in izdelke, ki si jih je kapitalist pridobil z gladnimi delavci, pa prodaja v take kraje, kjer so ljudje še kolikor toliko trdni, kjer še niso na glad navajeni. Pridelki in izdelki so cenejši, kakor je v tamošnjem kraji navada, zato je ljudje kupujejo in domači kmetje in obrtniki so uničeni. Kapitalizem je nihilizem.

V svetem pismu čitamo: In malo dni potem je mlajši sin vse pobral ter se je podal v daljno deželo, in je tam zapravljal svoje imetje z razuzdanim življenjem. Potem pa, ko je bil vse zapravljal, je nastala velika lakota v tisti deželi, in on je začel pomanjkanje trpeti. In je šel in se pridružil necemu

meščanu tiste dežele. In ta ga je poslal na svojo pristavo svinje past. In je želel svoj trebuh napolniti z luščinami, katere so svinje jedle; in nihče mu jih ni dal.

To je drastična, pa resnična slika sedanjega časa. Današnji vek se proslavlja s svobodo. Je bil izgubljeni sin res svoboden? Je li zadolženi človek ali nemanič v resnici svoboden? Kaj pomaga človeku, ako mu praviš, da je svoboden, pa mu ni mogoče uživati svobode? Taka svoboda je britka ironija. Svobodo imajo le lihvarji, vsi drugi so pa v sužnjosti. Naravnost lahko rečemo, da še nikdar ni bilo tako ostudnega, tako razširjenega in tako privilegovanega tiranstva kot v sedanjem „svobodnem“ veku.

XII.

Kako bi se rešili kapitalizma? O izgubljenem sinu se čita: Šel je pa sam v sé, in je rekel: Količno najemnikov v hiši mojega očeta ima obilno kruha, jaz pa tukaj lakote ginem! Vzdignil se bom ter pojdem k svojemu očetu in mu porečem: Oče, grešil sem zoper nebesa in zoper tebe!

Tudi za nas ni druge rešitve, nego da se napotimo, da se vrnemo h krščanskemu socialnemu redu. Pot bo dolga, silno težavna, ali ustrašiti se je ne smemo. To pot sem obširneje opisal v spisu „Kmetom v pomoč“, zato naj zadostuje tu le nekaj

vrstic. Napravijo naj se stalni domovi. Kmetje se ne smejo več zadolževati. Sedanje zemljiške dolgove naj odpravi država po zakonitem potu na troške zadolženih kmetov. Za obrtnike naj se napravijo zadruge, ki jih bodo varovale vsake kapitalistične konkurence in skrbele za ročnost in npravstvenost obrtnega stanu. Kedar bi bili kmetje, obrtniki ali trgovci v resnični zadregi, naj bi jim njih zadružne blagajne dajale kredit; in te blagajne naj bi dobivale posojilo iz kake take naprave, kakor je sedanja poštna hranilnica. Polagoma naj bi se uvelo plačevanje v gotovini. Nekaj davka naj bi se plačevalo z natornimi pridelki. Kedar bi se odpravil zemljiški dolg ali morebiti tudi predno bi se popolnoma odpravil, imeli bi kapitalisti na razpolaganje veliko denarja, kateri bi nikamor ne mogli dejati na obresti in obrestno merilo bi padlo. In država bi dobila s tem priliko, svoje dolgove konvertovati v manj obrestne. S tem bi se zvišali njeni dohodki in ker bi ljudje, ki bi ne bili več v kapitalističnih verigah, lažje plačevali davke, bi se državni dolg mogel vrniti. Država naj bi sama izdajala ves denar in sicer država, ki bi bila zadružno vrejena. S časoma naj se zemljiške razmere vpravljajo po socialnem namenu, ki ga ima zemljišče. Deželam in stanovom naj se dá avtonomija in na podlagi te avtonomije naj se napravi primeren parlamentarni zistem. In naposled naj se uvede natorna in kano-nična prepoved obresti jemati.

Nekaterim je morebiti marsikaj tega, kar sem v poslednjih vrstah napisal, nerazumljivo. Ko bi jaz to pojasnjeval, postala bi ta-le razprava dvakrat daljša, ki je pa najbrže že tako marsikateremu predolga.

Delo se mora zopet zvezati s posestvom. Ako bi se sedanja anarhija nadaljevala, bili bi kmalu samo dve vrsti ljudi in sicer posestniki, katerim bi ne bilo treba nič delati, in delavci, ki bi ne imeli nič razven praznega želodca. Zdaj si sme vsak špekulant brez gmotne in npravstvene garancije napraviti tovarno ali kaj takega, sklicati proti osemdnevni odpovedi delavce od vseh vetrov, in sme, ako se mu špekulacija ne obnese ali ako se mu je dovoljno obnesla, delavce postaviti pod kap. V prihodnje bi moral vsak podjetnik dati zadostno garancijo, da bo njegovo podjetje trajno in da bodo delavci ž njim v nekaki društveni pogodbi ali produktivni zadrugi.

Morebiti bi bilo treba tudi zavarovati, da bi se denar ne rabil drugače kot po svojem namenu. Denar ima edini namen biti menjevalno sredstvo. Kar pri ljudeh denarja zaslužim, moram ga precej ljudem nazaj zaslužiti dati. Denar mora vedno biti v prometu. Ako denar spravljam in ga ne dam v produkcijo, škodujem produkciji. Včasih bi bilo pa morda dobro, ko bi si prihranil kaj denarja za stare dni ali pa za kakšno napravo, ki bi bila človeštvu v korist. Ali kako se dá poravnati nasprotje: denar moram precej izdati in potrebno bi bilo, da si kaj denarja

prihranim? Dobiti bi moral koga, ki bi denar vzel na posodo in ob enem sprejel dolžnost denar precej izdati. S tem bi bile semtertje opravičene negativne obresti, namreč, da bi še jaz nekaj onemu dal, ki bi denar mesto mene dal v promet. Ali ker imamo zavode kot poštno hranilnico, najbrže bi negativnih obresti ne bilo treba nikdar plačevati. Z denarjem prihranjenim bi navadno ne smel kupovati tujih posestev, ker to večjidel škoduje socijalnemu redu; ko bi pa ravno kdaj hotel kaj takega kupiti, moral bi za odškodovanje plačati velik davek pri prepisu. To si lahko pejasnimo tako-le: Ako jaz v inozemstvu kaj kupim, škodujem domači produkciji in to škodo moram popraviti z varstveno colnino. Ko bi pa kdo s prihranjenim denarjem hotel napraviti kaj takega, kar bi bilo sploh človeštvu v korist, bi se mu pa morale dovoliti še posebne olajšave. N. pr. ko bi mislil tovarnar zgraditi pripravno poslopje za stanovanje delavcem, ki so se zdaj potikali po vlažnih, tesnih sobah, oprostiti bi se morala zemlja in poslopje davka za več let.

* * *

S tem končam razpravo, o, da bi se tudi obresti končale! Obrestna posojilna pogodba je krivična, ker se ž njo zavaruje le upnik in ne tudi dolžnik; denar ima edini namen olajševati promet; natora ne pozna in ne more poznati čistega dobička. To so trije stavki, katerih nobena sofistika ne more ovreči. Kar

je v npravstvenem življenji hudo, to so v gospodarskem življenji obresti. Vse kar je, je dobro, in hudega ni nič; hudo je le, ako se dobro obrača v napačne namene. Zemlja ima edini namen, da se ljudje na njej živé, da si v pótú svojega obraza svoj vsakdanji kruh pridobivajo, da Bogu služijo in se večno zveličajo; obresti so le, ako se zemlja obrača v napačne, v mamonistične namene.

Ako ljudje ne delajo zaradi čistega dobička ampak zategadelj, ker je delo njih dolžnost, izpremeni se zemlja v raj; ako pa delajo zaradi čistega dobička, pa se zemlja premeni v puščavo.

Pristavek.

Moj edini namen je bil dokazati protinatornost in pogubnost obresti; zato sem se tudi naravnost izjavil, da je moj spis le akademična razprava, ki za zdaj ne more imeti praktične veljave. Kaj je v naših sedanjih žalostnih socialno-gospodarskih razmerah pripuščeno in kaj ni pripuščeno, o tem nisem nič pisal; ugovarjal sem edino le oni trditvi, vsled katere bi bile obresti zdaj v vsacem slučaju pripuščene. A v katerih slučajih in kako velike obresti so zdaj pripuščene, o tem naj govori kazuistika in pastorala, ker v praktičnem vprašanji se je treba vselej ozirati na okoliščine posameznega slučaja in na subjektivno prepričanje upnikovo.

S krščanskega stališča se mi zdi možen le eden ugovor proti protinatornosti obresti in ta je: Cerkev trpi obresti, zato ne morejo biti protinatorne. Da bi se še kaj družega moglo s krščanskega stališča ugovarjati, si niti misliti ne morem. Pa tudi ta edini ugovor se razprši takoj, ako si ga bliže ogledamo.

Ko so bile države še v živi zvezi s cerkvijo, je cerkev jako malo poznala tolerancijo. A zdaj, ko kristijani živé tako rekoč „in partibus infidelium“, tolerira cerkev skoraj vse one državne institucije, ki niso na krščanski podlagi. Eden sam zgled naj zadostuje.

Papež Pij IX. je imenoval naše nove šolske zakone „abominabiles“, nemški učitelji so se na

svojem zadnjem shodu v Gradci tako vedli, kakor bi večina izmed njih ne imela nikakoršnega pozitivnega veroizpovedanja in vendar cerkev tolerira moderno šolo. Kajti ko bi je ne tolerirala, duhovščina bi ne bila v raznih krajnih, okrajnih in deželnih šolskih svetih in bi ne poučevala v šoli in krščanski roditelji bi nikakor ne smeli pošiljati svoje dece v šolo. In ta tolerancija je popolnem opravičena. Ko bi se duhovščina odtegnila od šole, bil bi pouk v verskem oziru še veliko slabejši. Ker država sili, da mora vsak otrok hoditi v šolo, in ker nimamo konfesionalnih šol, morali bi se krščanski roditelji izseliti. Ali koliko bi se jih izselilo? Vsi drugi bi bili pa zaradi formalnega nasprotovanja cerkveni prepovedi očitni grešniki in nevredni za prejemanje sv. zakramentov. V nekaj letih bi v državi ne bilo več pravih kristijanov.

Tolerancija je potrpljenje z manjšim zlom v ta namen, da se večje zlo odvrne. Zato ima vsaka tolerancija kako slabo stran. Liberalci vpijejo zdaj: šola ne more biti v verskem oziru slaba, ker duhovščina sodeluje pri njej, ako se pa kedaj kje kaka napaka pokaže, naj se pa odpravi. In navadnim ljudem se baš zaradi sodelovanja duhovščine pri šoli dá kaj težko dopovedati, da sedanja šola ni na pravi podlagi.

In vendar je nekonfesionalna šola protinatorna, dasi duhovščina sodeluje pri njej. Prizadevati si moramo in sicer ne zato, da bi se odpravila tole-

rancija, ampak zato, da se odpravi zlo, ki se mora tolerirati; kedar se odpravi zlo, bo tolerancija sama izginila. Tolerancija je opravičena, a nekonfesionalna šola ni opravičena.

Skoraj ravno taka je z obrestmi. Ko se je kapitalizem vrnil v državne institucije, so obresti prešinile skoraj vse socialno-gospodarske razmere tako, da tudi najboljšemu človeku ni bilo mogoče, da bi ne bil v nikakoršni dotiki z obrestmi. Ker so postale obresti splošnje, ker so država in zasebniki na posodo prosili in obresti ponujali, bi se ljudje v navadnih slučajih zaradi navadnih obresti gotovo ne bili smeli „in confessionali“ siliti k povračevanju in zategadelj tudi ne vznemirjati, ako bi tudi sv. stolica ne bila rekla: non sunt inquietandi. Kdor ni prepričan, da je njegovo dejanje slabo in bi se najbrže tudi ne dal prepričati, se „in confessionali“ navadno ne sme vznemirjati. Koliko je taci, ki bi v kapitalističnem veku prav nič po kapitalističnih vzorcih ne mislili? Papež pravi v svoji zadnji okrožnici „Exeunte jam anno“, da je smoter sedanjega stoletja obrnen na materialne koristi in da odtod tudi izvira otemnenje pravih pravnih pojmov.

Kako malo je dandanes ljudi, ki bi pri kupovanju in prodajanju prav nič ne goljufali, in kako malo je taci, ki bi se mogli siliti k povračilu! Male goljufije, s katero se s kazenskim zakonikom ne pride navskriž, ljudje navadno nimajo za greh, ampak le za potrebno „geschäftspraktik“. „Propter

duritiam cordis vestri“ je tudi v novi zavezi marsikaj pripuščeno.

Jemanje obresti od strani kristijanov v kapitalističnem veku je bramba v sili. To je po mojih mislih glavni povod cerkveni toleranciji. Vsled kapitalističnih zakonov se vse od najmočnejše države do najbornejšega kočarja sme in dostikrat tudi mora zadolževati. Ko bi bila cerkev začetkom tega stoletja strogo prepovedala obresti jemati, bili bi nekateri ubogali, nekateri pa ne. Oni, ki bi ne bili ubogali, bili bi „eo ipso“ od cerkve ločeni. Oni pa, ki bi bili ubogali, bili bi gotovo v dveh desetletjih svoj denar porabili ali pa brez obresti razposodili. Kaj bi bilo pa potem? Zadolževanje bi bilo šlo dalje in nekrščanski lihvarji bi dobili najpopolnejši monopol za izsesavanje kristijanov. Kristijani bi bili državnim in privatnim upnikom plačevali obresti, ne dobivali bi jih pa od nikoder. Krščanska družba bi bila tako ubožala in se tako globoko pogreznila v proletarijat, da bi se jej zdaj najbrže ne moglo več pomagati. Ubožana ljudstva navadno fizično in moralno propadajo. Rešitev bi ne bila mogoča, tako je pa še mogoča. Res je, da smo v vednem kapitalističnem bojevanji zelo oslabei, da smo veliko imetja zgubili, da so se naši pravni pojmi kolikor toliko zmešali, res je, da še vedno slabimo, ali ohranili smo si do zdaj še vendar toliko moči, kolikor nam jih je treba za reformo.

Porabimo čas milosti, dokler ga imamo; morebiti bo že kmalu prepozno. Naše razmere so že kaj zelo podobne razmeram v rimskem cesarstvu za Konštantinovih naslednikov. Bili so tam le bogatini in sužnji; srednjega stanu ni bilo. Bogatinom je bilo le mar za bogastvo, mehkužnost, a za pravičnost in druge krščanske kreposti se niso menili; sužnji pa zaradi slabe vzgoje, zaradi slabih zgledov bogatinovih tudi niso bili dovzetni za krščanstvo. Krščanstvo se je res uvelo v cesarstvo ali večjidel le dozdevno. Vse pravne, socialne in gospodarske razmere so ostale prejšnje. Ljudje so bili po imenu kristijani, živeli so po paganski. Veliko jih je pa bilo, ki še po imenu niso bili kristijani; da bi laglje spačeno živeli, odlašali so sv. krst za zadnjo uro. Neki tadanji zgodovinpisec pravi, da ljudje niso bili zmožni zlo prenašati in ne zmožni rabiti sredstva v odvernjenje zlá. Zginili so omikani Rimljanje, in na njih mesto so prišli barbari, ki so se pa dali cerkvi voditi, in cerkev jih je privela k duševnemu in gmotnemu blagostanju.

Skrbimo, da se tudi nam ne bo treba umakniti barbarom. Se vé, ko bi se le v eni deželi ali v eni državi spoznala lihvarska pogubnost, bi to še ne zadostovalo. Obrestno vprašanje je mednarodno, svetovno, zato mora priti velika večina držav, oziroma zakonodajalnih zastopov do pravega prepričanja, da bi bil uspeh zagotovljen. Oziraje se na sedanje okoliščine, si res ne moremo misliti, da bi

obrestno vprašanje kmalu prišlo na splošnji dnevni red. A kdo bi bil pred letom mislil, da bo afriško suženjsko vprašanje tako splošno v Evropi na vrsti?

Gorjé nam, ako se nekonfesijonalna šola kmalu ne odpravi; a še bolj gorjé nam, ako se obresti kmalu ne odpravijo. Tolerancija je opravičena, ali nekonfesijonalna šola in obresti niso opravičene.

S krščanskega stališča se dá proti protinatornosti obresti edino le ugovarjati s sedanjo cerkveno tolerancijo. A mislim, da sem dokazal, da je ta ugovor ničeven. Se vé, popolnoma se nam ničevnost tega ugovora pokaže še-le, ako se ozremo v uk in zgodovino sv. cerkve. Povsod se obresti kar naravnost obsojajo. O tem bi se dale napisati cele knjige. A za moj namen zadostuje, da navedem le naslednji stavek iz krščanske morale: Vsak dobiček od posojila samega na sebi je lihvarski in zategadelj prepovedan po natornem, božjem in cerkvenem pravu.

Časi se res izpreminjajo, a natorno in božje pravo je vedno neizpremenljivo. Zato so obresti bile, so in bodo vedno protinatorne in krivične. Se vé, razločevati moramo med formalnim in materijalnim zadolženjem. Jemanje obresti dandanes večjidel ni formalno zlo, materijalno zlo je vedno. Zato so tudi vse sedanje socialne razmere, v kolikor se naslanjajo na obresti, protinatorne in krivične.

Z energično doslednostjo si je v zadnjem stoletju kapitalizem prizadeval spraviti vse socialno-

gospodarske razmere v zvezo z obrestmi in dobiti si jih v svojo oblast. In res se mu je vse posrečilo; le nekoliko cerkvenega in fidejkomisnega imetja je ostalo izključenega od možnosti priti v obrestno oblast. Vse stanovsko in družinsko imetje se je izpremenilo v privatno last, vse v kapital, ki naj bi donašal obresti. Gozdi in pašniki so bili občinski, v njih je imel kmet za vse slučaje zavarovano pašo, steljo in drva. A zaradi čistega dobička so se morali razdeliti, da bi ubožanemu kmetu prav nič ne moglo ostati. Ko bi se voda in zrak mogla izpremeniti v privatno last, gotovo bi se izpremenila. Le pomislite, kako ogromen kapital bi bil to in kako velike obresti bi dajal, ko bi si morali reveži vodo in zrak kupovati!

Divide et impera! Kapitalizem je razdelil vso zemljo, vse družbe in stanove, in zdaj kaj lahko gospoduje nad konglomeratom posameznih atomov in individuov. Njemu mora posredno ali neposredno vse dajati tribut, on pa od svojega čistega dobička ne plačuje nikakoršnega davka. Kmet plačuje ravno toliko davka, ako ima tri tisuč dolga ali pa tri tisuč na posojilu. Na vzajemno papirno rento se je naložilo 16% davka, zato je pa njen kurz dobrih 82, med tem ko je kurz davka proste papirne rente pičlih 98. Ko bi finančni minister razpisal novo posojilo s 50% davka, bi se kapitalistom prav nič ne zameril. Kurz bi bil polovico manjši in ves davek bi bil fiktiven. Ako hoče kapitalist svoj denar de-

jati v kako podjetje, dobro premisli, koliko bi po odbitih troških in davkih denar dajal čistih obresti. Ako se prepriča, da bi denar ne dajal večjih obresti kot v državnih papirjih, se gotovo podjetja ne poprime.

Ljudje res mislijo, da kapitalisti neznansko velike davke plačujejo; a v resnici ni niti krajcarja direktnega davka od vseh obresti. Kapital je mednarodni, on se ravna edino le po popraševanju in ponujanju. Prav lahko bi se na obresti davek naložil, zato bi pa ali obresti poskočile ali pa kurz pal.

Od dela, od posestva, ki se mora obdelovati, plačuje se davek, od dohodkov brez dela, od čistega dobička ali obresti se pa nič ne plačuje! Je li pravično, da morajo samo oni, ki si z delom kruh služijo, davke plačevati? Večje krivice si pač ne moremo misliti. Da, naše socijalno - gospodarske razmere so krivične zaradi obresti in ta krivica se dá odpraviti le, ako se obresti odpravijo.

Ako hočemo presojevati dovoljenost obresti, moramo razločevati med notranjimi in vnanjimi razlogi. Notranji razlogi so ostali isti, ki so bili nekdanj, niso se prav nič izpremenili. Obresti so vsaj materialno ravno tako krivične, kakor so bile nekdanj.

Pravi se: dandanes so se razmere predrugačile. Na eni strani stoji delavec z golimi rokami, na drugi strani pa kapital. Ako bi kapital delavcu ne pomagal, moral bi delavec od glada po-

giniti. Ker pa kapital delavcu pomaga k zaslužku, mora imeti tudi kapital od dela obresti.

Tù je treba najprvo vprašati, je li natorno, da so na eni strani delavci brez vseh pripomočkov, na drugi strani pa bogatini brez vseh dolžnosti? Kdo je provzročil, da se je delo, ki je bilo prej združeno s posestvom, ločilo od posestva? So li ljudje prostovoljno zapustili posestvo? Kapitalizem je s svojimi obrestmi pregnal ljudi s posestva in se sam polastil posestva. Razloček med delavci in posestniki ni natoren. Po natorni zapovedi mora biti vsak človek delavec in vsak človek mora imeti kolikor toliko pravice do posestva. Kolikor dlje bodo obresti, toliko bolj se bodeta ločila delo in posestvo. Ako pa obresti odpravimo, pa kmalu pridemo v natorno stanje, v katerem se bo delo zopet združilo s posestvom.

Pravi se: denar je zdaj rodoviten, zato so obresti opravičene. A ako je bil denar do sedanjega stoletja vedno nerodoviten, ako vsi oni cerkveni učeni, vsi oni krščanski modroslovci, ki so o posojilu kaj pisali, enoglasno trdijo, da je denar nerodoviten, si pač ne morem misliti, zakaj bi bil denar naenkrat rodoviten postal. Da je denar za kapitaliste rodoviten, rad verjamem, ali da bi bil denar tudi za druge ljudi ali sam na sebi rodoviten, naj verjame, kdor more. Denar je koristen, ako se rabi po svojem namenu, ali rodovitnost je ravno nasprotna njegovemu namenu. Denar je vrednostno znamenje, on nam zastopa ali pred-

stavlja vrednost in ima zategadelj toliko rodovitnosti kakor kaka druga podoba.

Kaj pa zmerne obresti? Jaz med malimi in velikimi obrestmi ne najdem družega razločka, kakor med malo in veliko krivico. Ko bi mi zdaj ne imeli nikakeršnega dolga in bi jeli trditi, da so male obresti (recimo po 1°/_o) same na sebi opravičene, ako bi dosledno ravnali, prišli bi v nekaj stoletjih gotovo v nihilizem. Sicer pa daje država le zmerne obresti in ima baš zaradi zmernih obresti veden deficit. Nezadolženi kmet dobi prav lahko posojilo z zmernimi obrestmi, a kedar ima že nekaj zmernih, ne dobi več na posodo z zmernimi, ampak le z velikimi obrestmi. Ko bi obrestno merilo palo in ko bi se zemljišča več ne smela zadolževati, bile bi gotovo za kmete male obresti boljše od velic. Ako pa kapitalizem neomejeno vlada, je za kmetski stan vse eno, so li male ali velike obresti. Ako je obrestno merilo visoko, ima zemljišče le malo kapitalistične veljave, zato se dobi nanj le majhno posojilo. Ako bi zemljišče še ne bilo zadosti zadolženo, zadolžilo bi se pa do zadnjega klina, ko bi otroci zemljiško vrednost med seboj delili. Ko bi obresti pale, bi se zemljiška vrednost zvišala in zopet bi se moglo in pri gospodarjevi smrti celó moralo na posodo vzeti in obresti bi se zopet pomnožile. Kolikor manjše so obresti, toliko več se na zemljišče napravi dolga in toliko teže bi se pri prihodnji reformi zemljišča rešila dolga.

Kakor vse, kar je protinatorno, tako se morajo tudi obresti same uničiti. Recimo, da bi mi kristijani socialno reformo iz raznih ozirov in vzrokov odložili „ad calendās graecas“, in recimo, da bi proletarijat, kateremu so obresti vzele imetje in vero, potrpežljivo prenašal krivico, bi se obresti vendar ne dale vedno ohraniti. Ker je na eni strani vedno več denarnega kapitala, na drugi strani pa vedno manj varnih hipotek ali da se tehnično izrazim, ker je vedno več ponujanja in manj popraševanja, zato obresti padajo in bodo padale, dokler ne propadejo. Zdaj se 5odstotna posojila premijnajo v 4odstotna. V petdesetih letih se bo pomnjeni finančnih veščakov lahko dobilo na varno hipoteko posojilo po dva od sto. To bodo vendar zmerne obresti! V dvesto letih, če preje ne, bodo vsi dolžni papirji donašali toliko obresti, kakor zdaj srečke kake efektne loterije. Kaj pa potem? „Après nous le delouge“. Nam nič mar, saj nas ne bo več na svetu.

Kdor hoče verjeti, da so obresti pravične, mora veliko verjeti. Ta mora verjeti, da so dohodki brez dela pošteno zasluženi, da je podoba rodovitna, da je denar plodonosen, da ima vnanja natora namen ali vsaj zmožnost ljudem dajati čist dobiček in morebiti še celó, da so kapitalisti naši največji dobrotniki. V našem razsvetljenem veku nam pride pa res dosti reči na misel in vse radi verjamemo, samo resnice ne.

Kapitalizem je z obrestmi v najožji zvezi, je skoraj identičen ž njimi. Obresti so čisti dobiček, bistvo kapitalizmov je pa tudi čisti dobiček. Odpravite obresti in kapitalizem bo pal sam, pustite obresti pa zatirajte kapitalizem kolikor hočete in kapitalizem se vam bo v pest smejal.

Nekateri učenjaki, ki nočejo biti na kapitalističnem stališči, so res poskusili (česa pa učenjaki še niso poskusili?) dokazati, da so obresti same na sebi opravičene. Zato je pa v njih dokazih toliko nasprotij, kolikor je odstavkov. Ko bi mi trdili, da obresti zdaj niso več krivične, zavrgli bi s tem krščansko moralo. Darovali smo kapitalizmu že toliko imetja, ohranimo si vsaj krščanstvo.

Ker so obresti protinatorne, zato so tudi škodljive; ne morejo se tako rabiti, da bi bile koristne. Se vé, vsaka največa pregreha ali nesreča utegne „per accidens“ v kakem oziru koristna biti. Največje in najškodljivejše zlo je gotovo izvirni greh in vendar poje cerkev o njem: „o felix culpa“, pa tudi pristavi v katerem oziru: „quia talem ac tantum meruit habere redemptorem“. Ko bi kdo rekel, da sta povodenj in požar koristna, bila bi laž; ko bi pa rekel, da sta koristna marsikakemu rokodelcu, bila bi popolna resnica. Da so obresti „per accidens“ kedaj koristne, je gotovo.

Notranjega razloga za obresti ni nobenega in tudi nobenega biti ne more, z vnanjimi razlogi se pa nobena reč opravičiti ne more. Mi smo tako daleč

zabredli v obrestno močvirje, da ne moremo precej iz njega si pomagati in veliko jih je že obupalo, da bi se dalo še kedaj iz njega priti. Obresti so zlo, s katerim moramo potrpljenje imeti, ker ga ne moremo precej odpraviti, a prizadevati si moramo, da se odpravi, kar najprej mogoče.

I
raj
vo
vit
est
ita
N
nei
nis
i o
pro
esti
éan.
in
K
e; i
vé,
r a
najš
e ce
i v
ere
enj
sta
a r
stne
No
no
nobe

